



INSTITUTIONEN FÖR KULTURVETENSKAPER

“Det har inte kommit till vår kommun ännu”

En analys av förändringar inom svensk kulturpolitik

Samuel Törnqvist

Uppsats: 30 hp

Program: Masterprogrammet Kultur och demokrati: Examensarbete

Nivå: Avancerad nivå

Termin/år: VT 2024

Handledare: Helena Holgersson

Examinator: Åsa Andersson

Abstract

Titel: Det har inte kommit till vår kommun ännu - En analys av svensk kulturpolitik

Termin och år: VT 2024

Institution: Kulturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Handledare: Helena Holgersson

Examinator: Åsa Andersson

Nyckelord: kulturpolitik, konsensus, kommun, nyliberalism, hegemoni, dominerande diskurs

This thesis investigates recent changes in Swedish cultural policy, focusing on the perspectives of municipal civil servants. The study identifies two primary areas of concern: economic instability and political instability. Interviews with civil servants reveal that economic changes are more straightforward to address, often involving budget adjustments and prioritization of resources. However, political interference in cultural matters, characterized by increased detailed oversight and control, present more complex challenges. Previously, a broad consensus had depoliticized Swedish cultural policy, which has led to the rise of right-wing extremists and nationalist voices which has shifted the discourse. The political instability has led to conflicts between democratic values and bureaucratic efficiency. The findings highlight the tension between maintaining professional integrity and adhering to political directives, illustrating the multifaceted role of civil servants in navigating these dual pressures.

| | |
|--|-----------|
| 1. Introduktion | 3 |
| 1.1 Syfte och frågeställningar | 5 |
| 1.2 Studiens disposition | 5 |
| 2. Bakgrund | 7 |
| 2.1 Beskrivning av den svenska kulturpolitiken | 7 |
| 2.2 Två fall av kulturpolitisk förändring | 12 |
| 3. Tidigare forskning | 15 |
| 3.1 Historisk tillbakablick på den svenska kulturpolitiken | 15 |
| 3.2 Motdiskurser och forskning | 17 |
| 3.3 Politisk styrning och meritokrati | 18 |
| 4. Metod | 20 |
| 4.1 Val av metod | 20 |
| 4.2 Analysmetodik | 23 |
| 4.3 Forskningsetiska hänsynstaganden | 24 |
| 5. Teori | 26 |
| 5.1 Ett politiskt skifte | 26 |
| 5.2 Kultur och demokrati | 30 |
| 5.3 Vårt offentliga etos och rollen som tjänsteperson | 34 |
| 6. Analys | 36 |
| 6.1 Kultur och ekonomi | 36 |
| 6.2 Kultur och politik | 45 |
| 6.3 Demokratins väktare eller tjänare? | 58 |
| 7. Slutdiskussion | 63 |
| 7.1 Ekonomi trumfar demokrati | 63 |
| 7.2 Rum för konflikter | 64 |
| 7.3 Komplexiteten i rollen som tjänsteperson | 65 |
| 7.4 Reflektion | 66 |
| 7.5 Framtida forskning | 67 |
| Bilagor | 68 |
| Referenslista | 69 |

1. Introduktion

”Kulturpolitisk konsensus råder inte bara på nationell nivå. Partipolitisk enighet råder även ute i landet. I kommunernas kulturnämnder sitter politiker som ofta hamnat där just på grund av sitt kulturintresse. Man vill värna musikskolan, det lokala teaterlivet eller den nya konsthallen. I den kulturpolitiska vardagen går därför frontlinjen inte så mycket mellan partierna som mellan kulturvännerna i nämnd eller utskott och de mer råbarkade typerna på Finansdepartementet eller kommunernas budgetavdelning som vill hålla nere kulturutgifterna. Det finns helt enkelt inte så många partiskiljande kulturpolitiska frågor.” (Karlsson 2010, s. 10)

Det inledande citatet från idéhistorikern och kulturskribenten David Karlssons utredning och bok *En kulturutredning: pengar, konst och politik* (2010) beskriver hur den svenska kulturpolitiken generellt har sett ut, utifrån ett historiskt perspektiv. Karlsson beskriver i boken att 1974 har en särskild betydelse för den svenska kulturpolitiska diskussionen. Det var nämligen det året som kulturpolitiken i Sverige blev ett eget politiskt sakområde. ”År 1974 har kallats den moderna svenska kulturpolitikens formativa ögonblick” (Karlsson, 2010, s. 21). Kulturpropositionen från 1974 ledde till stor framgång för den svenska kulturpolitiken där stora resurser satsades och kulturpolitiken antogs av en enig riksdag. Som det inledande citatet beskriver så har det inom den svenska kulturpolitiken sedan dess rått konsensus där det har funnits en tanke om ifall kulturpolitiken ska kunna fungera behöver det finnas en samsyn. Karlsson går igenom hur den svenska kulturpolitiken under lång tid varit förskonad från populistiska angrepp. Han menar dock att detta “sakernas tillstånd” förmodligen har bidragit till att det offentligt finansierade kulturlivet inte varit intresserat av förändringar: ”Man vet vad man har, men inte vad man får. Dumt att väcka den björn som sover.” (Karlsson 2010, s. 11)

2024 verkar det som att björnen faktiskt har väckts. Det är också det som är ingången i den här uppsatsen där den svenska kulturpolitiken på många sätt är mer ifrågasatt idag än den varit de senaste 50 åren. Kultursektorn står, menar jag, idag inför två typer av hot; hotet om nedskärningar och hotet om ökad politisk styrning. Exemplet på det första hotet ser vi i Norrköping. Sedan i augusti 2023 har det förts en hård debatt om kulturen och dess roll i kommunen efter att de borgerliga partierna tagit över makten. Det nya moderatledda styret valde att göra en omorganisation där kultur- och fritidsförvaltningen lades ner och kulturfrågorna hamnade istället i det nya Tillväxtkontoret. Anledningen till omorganisationen berodde på att styret, som är ledda av Moderaterna, menade att kulturen skulle förlita sig

mindre på bidrag och och i högre utsträckning bära sig själv med hjälp av bland annat biljettintäkter (Laurell & Björling 2023).

Det andra hotet, hotet om ökad politisk styrning, kunde vi se i Sölvesborg för några år sedan. 2019 fick kommunen ett nytt maktstyre där det blev en koalition mellan M, SD, KD och det lokala SoL-paritet. I kommunen blev det bland annat påtryckningar på vilket kulturellt innehåll som skulle produceras samt tillbakatryckningar på sådan kultur som inte ansågs stämma överens med vad politikerna ville (Lenninger 2020).

Händelserna i både Norrköping och Sölvesborg får sägas representera de båda oroligheterna som jag lyckats identifiera. Kulturpolitiken kan idag sägas stå inför ett vägval. Den konsensus som rått gällande kulturpolitiken och hur kulturen ska bedrivas verkar inte längre vara lika självklar.

Kulturstudier och kulturpolitik

Valet av den här uppsatsens tema var influerat av ett stort intresse för kulturpolitik och dess förändringar, ett intresse som fick fäste redan tidigt under masterprogrammet Kultur och demokrati vid Göteborgs universitet. Programmets olika ämnen och teman har givit mig ny kunskap och teorier som har varit vägledande under arbetets gång. I en tid som är märkt av diverse oroligheter, exemplifierade av de kulturpolitiska förändringarna i kommunerna Norrköping och Sölvesborg, kunde den kulturvetenskapliga traditionen av att vara en kritisk vetenskap utgöra en analys av den svenska kulturpolitiken på kommunal nivå.

Dessutom bidrog min två månader långa praktik vid Västra Götalandsregionens Förvaltning för kulturutveckling under hösten 2023 till valet av studiens ämne och frågeställningar. Att få ta del av det intensiva arbetet som tjänstepersoner inom kulturområdet gör varje dag, gav mig inspiration till att undersöka denna roll mer noggrant. Att dessutom få ta del av, och få insyn i arbetet och relationen mellan förvaltning och politik var ett viktigt inslag i att forma idén för den här uppsatsens tema.

Avslutningsvis har den kommunala kulturpolitikens förändringar och debatt skapat ett stort intresse inom mig som har bidragit till att jag känt mig tvungen att undersöka ämnet närmare.

1.1 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka den politiskt och ekonomiskt oroliga samtiden med fokus på den kommunala kultursektorn, samt på hur tjänstepersoner där kan navigera. Detta har mynnat ut i följande huvudsakliga frågeställningar:

- Vilka osäkerheter ser tjänstepersoner inom den kommunala kultursektorn idag?
- Vilka strategier har de för att hantera olika risker?
- Hur försvarar de kulturens värde?

Min förhoppning är att studien kan utgöra ett diskussionsunderlag gällande det kulturella förvaltningsarbetet. Dagens kulturpolitiska klimat gör att jag ser behov av att under de kommande åren diskutera både kulturens värde och tjänstemannarollen inom kultursektorn.

1.2 Studiens disposition

Bakgrundskapitlet i uppsatsen består av två delar som underlättar för läsaren att förstå analysen som kommer senare. Den första delen *Bakgrunden till den svenska kulturpolitiken* beskriver kort historien om den svenska kulturpolitiken samt hur den och kommunerna är organiserade. Delen börjar med att beskriva kulturpolitiken och dess historia med avstamp i olika kulturpropositioner genom åren och avslutas med att fokusera mer på hur kommunernas kulturpolitik är strukturerad. Den andra delen *Tidigare forskning* kartlägger den tidigare forskningen som har gjorts på ämnet. Den här delen är viktig för den kommande analysen.

Det efterföljande metodkapitlet beskriver den valda metoden jag valde för att kunna svara på studiens syfte och frågeställningar. I det här avsnittet förklaras även vilken analysmetodik som användes samt vilka etiska hänsynstaganden som togs i beaktning under arbetets gång.

Efter metodkapitlet förklaras det teoretiska ramverket som användes i studien. Här presenteras de teoretiska begrepp och teorier som jag använder för att analysera det empiriska materialet. Kapitlet är indelat i tre delar där jag försöker förklara att det har skett ett politiskt skifte i första delen och i den andra förklarar jag kulturens dubbelroll där den samtidigt kan ses både som ideologiproducerande och emancipatorisk. I den sista delen förklarar jag teorier som kopplas till tjänstepersonrollen och hur mångfaciterad den är.

Det femte kapitlet redovisar jag för resultatet och dess analys. Kapitlet är återigen indelat i tre delar; *Kulturens ekonomisering*, *Politisk styrning av kultur* och *Demokratins väktare eller tjänare?*. I kapitlet analyserar jag mitt empiriska material med relevanta teorier, begrepp och tidigare forskning. *Kulturens ekonomisering* beskriver hur kultursektorn har blivit påverkad av en nyliberalistisk hegemoni, *Politisk styrning av kultur* beskriver hur kultursektorn har blivit ideologiserad efter år av konsensus och *Demokratins väktare eller tjänare?* beskriver hur dessa förändringar påverkar rollen som tjänsteperson.

I det sjätte och avslutande kapitlet diskuterar jag mina sammanfattande slutsatser som är grundade i studiens syfte och frågeställningar.

2. Bakgrund

I det här kapitlet beskrivs bakgrunden till uppsatsens ämne. Kapitlet är indelat i två delar där den första delen handlar om den svenska kulturpolitiken och dess historia med en speciell fokusering på den kommunala verksamheten. Den andra delen handlar om två aktuella fall, Norrköping och Sölvesborg som symboliserar två olika slags risker inom kulturpolitiken; hotet om nedskärningar och hotet om ökad politisk styrning.

2.1 Beskrivning av den svenska kulturpolitiken

Kulturpolitik kan i mångt och mycket uppfattas som svårbegripligt. Därför är det viktigt att jag gör en beskrivning av den samt hur den har förändrats i tiden. Jag kommer börja med att beskriva olika modeller av kulturpolitik som används runt om i världen. Efter det gör jag olika historiska nedslag i kulturpropositioner och till sist fokuseras det på den kommunala verksamheten.

Olika modeller av kulturpolitik

Överlag finns det fyra olika kulturpolitiska modeller. I artikeln *The arm's length principle and the arts: An international perspective – Past, present and future* (1989) skriver de kanadensiska kulturekonomerna Harry Hillman Chartrand och Claire McCaughey att det finns fyra alternativ för stater i tillämpningen av kulturpolitik och statligt stöd till kulturen. *“There are four alternative roles for the State: Facilitator, Patron, Architect and Engineer”* (Hillman Chartrand & McCaughey 1989, s. 2).

Den första modellen innebär att staten inte har en särskilt aktiv roll i finansieringen av kulturen. Den förlitar sig istället på att privata aktörer, företag och organisationer ska göra det. Staten låter inom den här modellen, en mängd olika aktörer stötta konsten, detta för att öka bredden och mångfalden, staten ska däremot inte tillsätta några medel för den offentliga konsten. Exempel på stater som använder sig av den här modellen är USA.

Den andra modellen, *patron*, så stöttar staten indirekt kostnaden genom ett konstråd som har en årlig budget från regeringen. I den här modellen har staten ingen officiell påverkan på vilka beslut som konstrådet tar. Konstrådet förväntas arbeta oberoende vilken politisk färg som regeringen har. Modellen kan sägas kännetecknas av armlängds avstånd där

konstrådet fungerar som ett armlängdsorgan. Exempel på stater inom den här modellen är Storbritannien.

Den tredje modellen, *architect*, tenderar konsten att ingå i ett större kulturbegrepp och i ett större politiskt sammanhang. I den här modellen tenderar fokuset inte att ligga på samma professionalitet och kvalitativ konst, utan fungerar mer som en del i en välfärdspolitik vars syfte är att gynna allmänhetens bästa. Finansieringen och organisationen av kulturen görs till stor del av ett kulturdepartement. Frankrike är en stat som tillämpar denna modellen.

Den fjärde och sista modellen, *engineer*, skiljer sig från de andra modellerna då stater som tillämpar denna modellen inte har en politik som bygger på liberala grunder. Kulturpolitiken i den här modellen är totalitär, det vill säga att staten äger hela produktionskedjan och stöttar endast den konst och kultur som möjliggör statens politiska mål. Stater som räknas in i den här modellen är det forna Sovjetunionen samt Nazityskland.

Dessa fyra olika modeller ses som idealtyper och stater använder sig oftast av olika inslag av dessa. Sveriges kulturpolitik ingår i vad som har kommit att kallas för 'den nordiska kulturpolitiska modellen'. Myndigheten för kulturanalys skriver i rapporten *Kulturpolitisk styrning. Ansvarsfördelning och reformer inom de nordiska ländernas kulturpolitik under 2000-talet* (2018, s. 4) att de nordiska länderna har sedan början av 1900-talet haft ett gemensamt utbyte av idéer och därmed utvecklat likartad politik för konstnärligt skapande och deltagande i kulturlivet. Den nordiska kulturpolitiska modellen, som därmed har utvecklats, har beskrivits som en blandning av *patron* och *architect*. Detta eftersom de nordiska länderna har förhållandevis starka kulturdepartement och starka armlängdsmyndigheter.

Nedslag i kulturpropositioner genom åren

Karlsson (2010, s. 161) menar att det historiskt sett har funnits ideologiska betänkligheter gällande det goda med kulturfriheten. Kulturen fick absolut inte bli en fråga om statlig dirigering. Inte minst ses detta i Tage Erlanders skepsis vilket han skrev om i sin dagbok: "När vi är så rädda för att kränka friheten på det ekonomiska livets område, skulle vi utan någon rädsla börja centraldirigera våra medborgares själsliv." (Karlsson 2010, s. 162). När man diskuterar den svenska kulturpolitiken förs tanken allt som oftast till året 1974, ett år som har kommit att kallas för den svenska kulturpolitikens formativa ögonblick, detta eftersom det var då som kulturpolitiken etablerades som ett eget politiskt sakområde (Karlsson 2010, s. 21). Det var 1972 års kulturpolitiska utredning som skulle så småningom

ligga till grund för 1974 års kulturproposition. Utredningen kunde konstatera att det i Sverige inte hade funnits någon samlad kulturpolitik tidigare. Det mest uppmärksammade målet i Kulturpropositionen från 1974 var målet om att politiken skulle vara med och “motverka kommersialismens negativa verkningar” på kulturområdet. 1974 års kulturpolitik tillkom i en tid markerad av stor planeringsoptimism. Karlsson (2010, s. 31) skriver att det även var en tid då man trodde helhjärtat på samhällsplanering. Vid denna tid var antalet arbetstillfällen i den svenska industrin som allra högst. Kulturpolitiken kom att bli den sista byggstenen i det svenska folkhemsbygget.

Det nordiska kunskapscentrumet för kulturpolitik Kulturanalys Norden som sedan 2016 ligger på uppdrag för Myndigheten för kulturanalys, skriver i en kunskapsöversikt om de nordiska ländernas kulturpolitik som heter *Kulturens roll och nytta i samhällsutvecklingen En kunskapsöversikt med utgångspunkt i forskning och de nordiska ländernas kulturpolitik* (2024, s. 23) att under 1980- och 90-talet så utvecklades kulturpolitiken till att ha ett ökat fokus på konsten och kulturens ekonomiska betydelse för kommuner, regioner och länders utveckling. Detta innebar att man från kulturpolitiskt håll började argumentera mer för kulturens värde genom ekonomisk avkastning. I rapporten skriver Kulturanalys Norden att detta förväntades ske genom den attraktiviteten som kulturen skapar för turism, företag och invånare, både befintliga och potentiella. Ett nytt sätt att se på kulturen grundlades, numera som ett investeringsobjekt som bidrar till att sätta olika platser på kartan. Kulturanalys Norden skriver att detta var det stora genomslaget för en mer instrumentell syn på kulturpolitik eftersom den nu kunde motiveras utifrån mål inom andra politik- och samhällsområden. Den ekonomiskt drivna kulturpolitiken blev särskilt stark på regional och kommunal nivå eftersom dessa nivåer har fått en större roll i ländernas tillväxtpolitik (ibid).

2009 tillkom ytterligare en ny kulturproposition med namnet *Tid för kultur* (2009/10:3). Den här propositionen är fortfarande år 2024 den aktuella propositionen och fastställer de nationella kulturpolitiska målen. I propositionen uttrycker man dem på följande vis:

”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- Främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,

- Främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- Främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- Främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- Särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.” (2009/10:3, s. 26)

Något som är en märkbar förändring med 2009 års kulturproposition jämfört med 1974 års är att målet att politiken ska motverka kommersialismens negativa verkningar nu helt tagits bort. Karlsson (2010, s. 50) skriver att detta inte var något konstigt eftersom det fanns en konsensus kring att man var tvungen att kommersialisera kulturen. Ändringarna från 1974 har alltså uppfattas som nödvändiga, det fanns en samsyn för en mer kommersialiserad kulturpolitik.

Fokus på den kommunala verksamheten

Då den här uppsatsen behandlar den kommunala kulturverksamheten är det viktigt att diskutera hur den kommunala verksamheten är uppbyggd. Med den nya kommunallagen från 1991 gavs kommunerna rätt att organisera sin verksamhet som de själva önskade. Den enda organisatoriska begränsningen på vad en kommun måste ha är en kommunstyrelse, en valnämnd, en överförmyndarnämnd, en krisledningsnämnd (kan också vara kommunstyrelsen) samt att kommunen måste utse kommunala revisorer (Johansson m.fl, 2018, s. 12).

Sveriges kommuners kulturpolitik varierar den också, beroende på dess storlek, geografi, resurser och politiska mål. Det kommunala självstyret innebär att varje kommun är fri att bedriva den kulturpolitiken man själva vill, det enda som är stadgat är bibliotekslagen vilket innebär att varje kommun ska ha ett folkbibliotek samt att varje kommun ska ange övergripande riktlinjer för dess verksamhet. Landets större kommuner är dessutom ofta huvudmän för diverse olika kulturinstitutioner som exempelvis konserthus, museer och konsthallar. Även mindre kommuner kan vara huvudmän för liknande typer av verksamhet (SKR 2023).

I kommuner tillmäts kultur- och fritidsfrågor en speciell politisk betydelse där det mer än i hälften av landets kommuner finns en särskild kultur- och fritidsnämnd alternativt både en kulturnämnd och en fritidsnämnd. Ibland sköts dock dessa frågor i en utbildningsnämnd. När man tittar på en översikt av hur kommuner spenderar sina kulturpengar ser man att majoriteten går till biblioteksverksamheten, vilket motsvarar drygt 36 procent. Den allmänna

kulturverksamheten ligger strax därefter med lite mindre än 36 procent. Kulturskolan får 22 procent och stöd till studieorganisationer får cirka fem procent av resurserna (SKR 2023).

2021 presenterade Myndigheten för kulturanalys en utredning om hur den kulturpolitiska styrningen påverkar den konstnärliga friheten. Utredningen heter *Så fri är konsten: Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten* (2021, s. 8, 9, 10, 11) och var på ett regeringsuppdrag som förhåller sig till den kulturpolitiska styrningen på statlig, regional och kommunal nivå. På de regionala och kommunala nivåerna var uppdraget särskilt fokuserad på att belysa tillämpningen av principen om armlängds avstånd vilket bygger på två förhållanden i den svenska kulturpolitiken. För det första ska politiker och politiska församlingar avhålla sig från styrning som riskerar att påverka vilka projekt kulturarbetare vill jobba med samt hur dessa skildras. För det andra bygger principen på att det ska finnas ett organisatoriskt avstånd mellan politiska beslutsfattande och beslut som har med konstnärlig bedömning att göra. Den övergripande slutsatsen från utredningen var att det äger rum kulturpolitisk styrning som påverkar den konstnärliga friheten på ett negativt sätt. Fortsättningsvis menar Myndigheten för kulturanalys även att principen om armlängds avstånd inte är möjlig att tillämpa fullt ut, detta eftersom det saknas organisatoriskt skydd mot politiskt inflytande.

Myndigheten för kulturanalys (2021, s. 214) skriver att i stort sett samtliga kommuner har formuleringar om att konst och kultur spelar roll för kommunernas attraktivitet och utveckling. Oftast handlar detta om att kommunen ska bli en mer attraktiv plats för turister, näringslivsaktörer och potentiellt nya invånare. Kulturen ska alltså användas för att locka människor att vilja bo i en specifik kommun. Kulturkalkylen är ett verktyg som är framtaget av kulturförvaltningen i Stockholms Stad som syftar till att kunna uppskatta sociala, samhälls- och fastighetsekonomiska värden som skapas av kulturverksamheter. På deras hemsida skriver man: *“Kulturkalkylen är ett enkelt analysverktyg för att översiktligt uppskatta underlaget och värdet av kultur i stadsutvecklingen.”* (kulturkalkylen, odat). Detta är ett verktyg som Göteborgsregionen försöker emulera med sitt projekt “Kulturgeneratorm i GR” (Göteborgs Regionen 2024).

Anledningen till att jag valde att just undersöka den kommunala kultursektorn är på grund av att den kommunala verksamheten är närmare befolkningen. Det är i kommunen som de främsta kulturella institutionerna ligger, såsom bibliotek, kulturskola och konserthus.

2.2 Två fall av kulturpolitisk förändring

I studien har jag använt mig av två fall där den kommunala kulturpolitiska styrningen varit objekt för stor medial uppmärksamhet och orolighet. Dessa två kommuner är Norrköping och Sölvesborg, och de representerar två olika typer av kulturpolitisk förändring. I Norrköping annonserades 2023 stora ekonomiska neddragningar och i Sölvesborg ökade 2019 den politiska styrningen. I båda dessa kommuner skedde förändringarna i samband med politiska maktskiften.

Jag börjar med att beskriva händelserna i Norrköping eftersom denna kommun var katalysatorn för en stor kulturpolitisk debatt under hösten 2023. För att kunna beskriva bakgrunden till den omtalade debatten måste jag först backa tillbaka ett år i tiden till september 2022. Anledningen till det är för att det var efter valet som det blev politiskt maktskifte då Socialdemokraterna fick kliva åt sidan för Moderaterna, i koalition med *alla partier*. Detta beskrevs under tiden som en historisk händelse eftersom det tidigare endast hade hänt en gång på 102 år att Socialdemokraterna inte hade styrt Norrköping, mellan 1991 och 1994 (Tersmeden 2022). I samband med maktskiftet blev det stora förändringar i kulturpolitikens organisation. Främst gällde det en omorganisering där kultur- och fritidsförvaltningen lades ner och kulturfrågorna istället placerades inom det nya Tillväxkontoret (Kristensson 2023). Kulturen skulle i lägre grad, menade det nya styret, förlita sig på skattepengar. Denna omorganisering ledde till en stor debatt där kritiker och opposition menade att det nya styret inte brydde sig om kulturen. Författaren och kulturredaktören Johannes Klenell skrev en artikel i tidningen *Arbetaren* om att det som händer i Norrköping är en ”högerstyrd kulturslakt” (Klenell, 2023). Den politiska oppositionen i staden har även uttryckt sig allvarligt i frågan. Socialdemokraten Olle Vikmång som sitter i oppositionsrådet sa: *”Borgerlig samverkan raserar allt vi har byggt upp och arbetat för i flera års tid.”* (Brantemo, 2023). Samtidigt har även flera artister valt att bojkotta staden. Av dessa är bland annat Tomas Andersson Wij som dessutom uppmanat andra artister att även göra detsamma och inte spela några konserter där under 2024. På sin Instagram skriver han:

”Norrköping ska vara en stad utan fantasi, extas, skönhet, allvar och överraskningar. Bara den omedelbart lönsamma kulturen ska få finnas. Tycker vi ska ge politikerna i Norrköping vad de ber om. Jag kommer inte att spela där under 2024 och jag uppmanar mina artistkollegor som har möjlighet att inte heller göra det.” (Aftonbladet 2023).

Inlägget fick applåder av andra stora svenska artister som bland annat Petter och Niklas Strömstedt.

Reaktionerna från diverse artister och andra inom kultursektorn fick stor uppmärksamhet i media. Det tvingade även moderaten och stadens kommunalråd Sophia Jarl att svara på kritiken. I en debattartikel i Expressen skriver Jarl att 'kultureliten' är en del av det bortskämda Sverige. Jarl menar att hennes prioritering är skola, vård och omsorg samt tillväxt för att säkra framtiden i Norrköping (Jarl, 2023). Sveriges kulturminister Parisa Liljestränd svarade på debattartikeln med ett personligt inlägg på Instagram där hon skrev att kommuner behöver göra tuffa ekonomiska prioriteringar för att värna om exempelvis skola och omsorg, något som leder till att man ibland behöver omorganisera verksamheter för att se till att medborgarna får maximalt med nytta för sina skattepengar. Däremot håller hon inte med om att kultursektorn och dess företrädare är bortskämda och en del av en kulturelit som endast vill försvara sina privilegier, detta är då enligt Liljestränd inte ett rimligt sätt att uttrycka sig på.

Det andra exemplet handlar inte så mycket om den ekonomiska sidan av kulturen utan mer om den politiska styrningen av den. Det här fallet är lite äldre än Norrköping men ändå relevant för debatten om kulturpolitiken. 2019 kom nämligen ett nytt styre till makten i Sölvesborgs kommun där det blev en koalition av SD, M, KD och det lokala Sol-partiet, under ledning av Sverigedemokraterna (Lenninger, 2020). Sverigedemokraterna har under lång tid varit kända för att lägga stor vikt på kulturen. I deras kommunpolitiska inriktningsprogram från 2022 (2022, s. 46) skriver partiet att kulturen spelar en central roll för människan och för den nationella sammanhållningen. Alltså är partiet tydliga med hur man värdesätter en kulturell sammanhållning på nationell grund. Sverigedemokraterna har även haft nya idéer om begreppet "armlängds avstånd". SD:s kulturtalesperson Alexander Christiansson ville omdefiniera begreppet och menade samtidigt att politiker borde ha rätten till att stoppa kultur. Till *Kulturnyheter* sa Christiansson: "*Jag får ha en åsikt och stoppa om jag är politiker*" (Lindstedt, 2022). Citatet från Christiansson är uppseendeväckande då det tidigare inte pratats i samma tanke om begreppet, eftersom den svenska kulturpolitiken och den nordiska kulturpolitiska modellen har haft en stark koppling till begreppet armlängds avstånd.

I Sölvesborg mynnade den här tanken ut till en verklighet under 2020. Samstyret i kommunen menade att bokningen av arabspråkig dockteater till barnkulturprogrammet inte låg i linje med vad de ville. Det blev dessutom nya skrivningar i Samstyrets så kallade 220-punktsprogram för hur kommunen skulle styras där man tänkte säkerställa att bidrag

endast går till föreningar vars verksamhet är *“rotade i sådana normer som format det svenska samhället”* (Lenninger 2020).

I båda fallen blev högt uppsatta tjänstepersoner antingen sparkade eller lämnade sina tjänster frivilligt på grund av händelserna. Dessa två exempel av den kommunala svenska kulturpolitikens förändringar representerar två olika perspektiv.

3. Tidigare forskning

I det här kapitlet presenteras den tidigare forskningen som har gjorts på ämnet om den svenska kulturpolitiken. Framst har jag använt mig av Anders Frennander och David Karlsson, som har skrivit mycket om hur kulturpolitiken kom att formas och vad detta har haft för konsekvenser. Denna forskning har bidragit till den här studiens grund som jag har kunnat använda för att analysera dagens kulturpolitik.

3.1 Historisk tillbakablick på den svenska kulturpolitiken

Som tidigare redovisat har jag i den här uppsatsen grundat mina tankar och teorier utifrån David Karlssons utredning *En kulturutredning: pengar, konst och politik* (2010). Boken är ett försök att förstå varför det gick som det gick med Kulturutredningen som Karlsson var medverkande i men hoppade av. Syftet är att diskutera några frågor som berör kulturpolitikens varför, dess motiv och varför det över huvud taget ens bör finnas en kulturpolitik. Karlsson menar att ambitionen är att *“råda bot på kulturpolitikens filosofiska underskott, att motverka dess avideologisering och avpolitisering”* (Karlsson 2010, s. 18).

Ett genomgående tema i den svenska kulturpolitiken som Karlsson (2010, s. 10-11) tar upp är dess avpolitisering. Inom den svenska kulturpolitiken har det under en lång period rått en konsensus gällande dess effekter och varför den finns. Denna konsensus har lett till att den svenska debatten har under lång tid varit skyddad från populistiska angrepp. Karlsson skriver att fördelen med partiöverskridande kulturpolitiskt samförstånd har varit att kulturen inte hotats från något politiskt håll, men att nackdelen är att alla principiella diskussioner om den har stannat av. Detta har lett till att kulturpolitiska diskussioner allt som oftast reduceras till budgetfrågor. *“Som all politik är kulturpolitiken resultatet av tidigare utkämpade strider. Men vi tycks ha glömt vad de handlade om. Varför har vi över huvud taget en kulturpolitik? De kulturpolitiska diskussionerna lider av minnesförlust och av ett politiskt-filosofiskt underskott.”* (Karlsson 2010, s. 11)

Karlsson (2010) skrev boken efter att han som sagt varit med och arbetat med utredningen som ledde fram till 2009 års kulturproposition men att han efter ett tag valde att hoppa av den. Han skriver hur propositionens borttagning av målet att politiken ska vara med och motverka kommersialismens negativa verkningar inte var något konstigt utan att det var

politiskt samförstånd att kulturen, liksom alla andra samhällsområden måste bli mer kommersialiserad.

Anders Frennander som är professor i idéhistoria och verksam vid Bibliotekshögskolan i Borås skriver i kapitlet Kulturpolitik och kulturpolitik: Ett ords förvandlingar i tiden ur antologin *Litteratur, konst och politik i välfärdsstaten Sverige* (2024, s. 13) att kulturpolitik är ett ord med obestämd mening. Frennander menar att det i Sverige syftar på administrativt bestämt område i budgetarna och där politiker avsätter medel till kultursektorn. Om detta har alla partier varit överens om sedan området formades på 1960-talet. Däremot är det långt ifrån en självklarhet. 2010 var nämligen det året som Sverigedemokraterna kom in i riksdagen, ett parti med markant annorlunda uppfattning om kulturpolitikens roll och innehåll. Frennander menar att detta har påverkat den politiska debatten då det har gått att se en ny diskurs växa fram. Han skriver: *”kulturpolitik” har en mycket bredare innebörd och den ”kultur” man refererar till är av ett annat slag än de estetiska konstverken.*” (Frennander 2024, s. 13)

I texten gör Frennander (2024, s. 14-17) två stycken nedslag. Det första nedslaget är sekelskiftet 1900 där Frennander skriver att kulturpolitik var något som gällde samhällets helhet. Politik handlade om hur man värderar, vårdar och stärker nationen och dess folks kultur. Det andra nedslaget som han gör är 2000-talet. Innan var gränserna mellan kulturpolitik och politik i allmänhet flytande, det var först 1974 då kulturfrågorna blev ett eget politiskt sakområde som gränserna blev tydliga. Grundläggande var att politiken skulle utgå från principen om ”armlängds avstånd”. Frennander skriver att det är först på sistone som denna konsensus har utmanats. Debatten rör frågor om kulturens innehåll och vad som ska kallas kulturpolitik. Det finns enligt Frennander två olika strömningar i debatten idag. Det första handlar om en borgerlig kulturpolitik där diskussionen har börjat utanför partierna och där strävan är att forma en mer självmedveten kulturpolitik med tydligare ideologisk profil då den borgerliga sidan har historiskt sett varit andefattig i debatten om kulturpolitiken. Frennander hänvisar till Lars Anders Jonsson som skriver att den borgerliga kulturpolitiken innehåller olika inriktningar. Den första inriktningen är den liberala kulturpolitiken som behöver utgå från den individuella friheten, det behöver finnas en strikt åtskillnad mellan den politiska sfären och den privata samt konkurrens som drivkraft och främjande av kvalitet. Det behöver också finnas en ökad privat finansiering. Den andra inriktningen inom den borgerliga kulturpolitiken är den konservativa. Det är inom denna inriktning viktigt att påpeka människans sammanhang till familjen, religionen och nationen.

Den andra strömningen handlar om en nationalkonservativ kulturpolitik. Han skriver att den positionen som Sverigedemokraterna vill anta är en mer klassisk konservativ position. Den nationella kulturen är grunden för all deras politik. Avslutningsvis skriver Frennander även att för SD så har det varit avgörande att omformulera spelplanen, man har skaffat sig ett problemformuleringsprivilegium där partiets begreppsbestämningar är de som bestämmer diskursen.

3.2 Motdiskurser och forskning

Den tidigare konsensus gällande kulturpolitiken har gjort området närmast apolitisk, vilket har lett till att högerextrema rörelser kunnat ta en större plats inom den. Ett antal forskare har däremot argumenterat för att kulturpolitiken har återigen blivit politiserad. Kultur- och statsvetaren Tobias Harding skriver i artikeln *Culture Wars? The (re)politicization of Swedish cultural policy* (2022, s. 119) att termen "kulturkrig" refererar till en ny dimension av ökad polarisering inom den svenska kulturpolitiska debatten. Utöver det skriver Harding även att populism och identitetsfrågor representerar en ny dimension i det politiska landskapet och att kulturkriget är intresserade av denna dimension. Harding tar avstamp i valåret 2014 när han beskriver hur tecken på konsensusen gällande kulturpolitiken håller på att splittras dyker upp. I sin första budget föreslog den nya regeringen, som bestod av Socialdemokraterna och Miljöpartiet, att all ny finansiering till de svenska institutionerna i Rom, Aten och Istanbul skulle stoppas. Detta var institutioner som var helt beroende av denna finansiering för att kunna hålla igång sin verksamhet. Harding skriver att det var första gången som regeringen fick motstå hård kritik för sin politik gällande kulturella institutioner.

Linnea Lindsköld som är universitetslektor i biblioteks- och informationsvetenskap skriver i studien *Contradicting Cultural Policy: A comparative study of the cultural policy of the Scandinavian radical right* (2015, s. 9, 10) att kulturen är ett centralt koncept för de skandinaviska extremhögerpartierna. Lindsköld skriver att det samtidigt som det har funnits konsensus kring kulturpolitiken har dessa partier och rörelser politiserat kulturen genom att inkorporera den som en central del i sina ideologier, något som har resulterat i att stödet för dessa rörelser och partier har ökat. Utöver det skriver Lindsköld att forskning har lyckats konkludera att konsensusen i den politiska mitten är en av anledningarna till att extremhögerpartier har vuxit. I artikeln menar Lindsköld dessutom att forskaren bör se kulturpolitiken som en konfliktzon där rollen som forskaren besitter är att göra dess konflikter synliga. Genom att

fokusera mer på konflikter istället för konsensus tvingar man kulturpolitiken att bli just det som dess namn syftar på; nämligen politisk.

2022 publicerade professorn i etnicitet, Stefan Jonsson sin bok *Den otyglade skönheten: 5 saker konsten vet om demokratin* (2022) där han delar med sig av en oro för vad högnationalismen har för påverkan på kulturpolitiken och kulturen i Sverige. Jonsson beskriver hur estetiska uttryck kan fungera som kunskapsinstrument i sin egen rätt. Han skriver att konsten vet något om samhället och demokratin som undgår andra kunskapsformer, därför bör vi lära oss vad den vet om demokratin. Jonsson formulerar sig på följande vis:

”Slående nog har det knappast funnits något samhälle i mänsklighetens historia som inte tillmätt konsten en särskild betydelse och skapat institutioner där den får hållas. Konsten är fantasins arbetsplats. Den gör samhället och allt som händer där fattbart och förnimbart. Samhället utan konsten? En kollektivkropp utan sinnen, känslor och självkänedom.” (Jonsson 2022, s. 10)

Jonsson menar att konsten i sig kan fungera som ett motstånd mot en förtryckande maktapparat samt att det är genom konsten som vi människor kan föreställa oss andra samhällen än den vi lever i:

“Konsten är det medium som fortast och bäst pekar ut den representativa demokratins tillkortakommande, men också det som snabbt bidrar till dess förnyelse. Det kommer sig av konstens förmåga att tränga bortom representationens gränser för att peka ut det och dem som finns på dess baksida eller utanför ramen: tystade röster, osynliggjorda existenser, subalternas livsformer.” (Jonsson 2022, s. 124)

3.3 Politisk styrning och meritokrati

2016 gjordes en enkätundersökning som gjorde mätningar på uppfattningen om den politiska styrningen bland tjänstepersoner. Detta resultatet jämfördes senare med uppfattningen från 1980. Studien visade att tjänstepersonerna från 2016 uppfattade den politiska styrningen som mer påtaglig jämfört med 1980. Resultatet var genomgående för alla verksamhetsområden, inte endast kultur- och fritid, där det 2016 var fler som menade att beslut och anvisningar från fullmäktige och kommunstyrelsen hade stor påverkan på det dagliga arbetet (Montin 2018, s. 67).

Under 2016 var även andelen tjänstepersoner som upplevde att de hade inflytande större men att de ändå ville ha mer att säga till om. Studien visar att andelen övertygade meritokrater hade ökat drastiskt sedan 1980. Detta innebär alltså att tjänstepersonerna i studien var mer villiga att ha mer makt på bekostnad av de folkvalda politikerna (Johansson 2018, s. 109).

4. Metod

Detta kapitlet kommer att behandla val av metod och varför den valdes, vilket urval som gjordes och varför, genomförandet av kvalitativa intervjuer, vilken analysmetodik som applicerades samt etiska hänsynstaganden.

4.1 Val av metod

Kulturstudier är en kritisk vetenskap i grunden vars mål är att kunna förstå och analysera samhällsförändringar med ett fokus på bland annat makt, ideologi och ekonomi. Nick Couldry skriver i boken *Inside Culture: re-imagining the method of cultural studies* (2000, s. 2) att kulturstudier tänker på kultur i relation till makt:

“Cultural studies thinks of culture in relation to issues of power: the power relations (whether driven by economics, politics or other forms of social discrimination) which affect who is represented and how, who speaks and who is silent, what counts as ‘culture’ and what does not.” (Couldry 2000, s. 2)

Couldry (2000, s. 45) menar att kulturstudier även bör ha med ett fokus på den individuella rösten då varje persons röst och reflexivitet är av betydelse. Dessutom är det viktigt att metodologin inte endast är en metod som talar utan att den även lägger ett stort fokus på att lyssna. Sociologen Les Back skriver i boken *The art of listening* (2007, s. 45) att lyssnandet är ett fundamentalt medium för den mänskliga kontakten. Back menar att dagens samhälle lägger allt för stort fokus på att prata att vi ofta glömmer av att lyssna. Det är viktigt att jag som forskare är medveten om och reflekterar över både mig själv och min position, men även på kulturen runt omkring oss och människorna i den. Ifall lyssnandet inte beaktas finns det en stor risk att det sker en feltolkning av resultatet.

På grund av och i samband med ovanlistade anledningar och i traditionen av kulturstudier har den här uppsatsen använt sig av en kvalitativ metod. Jens Rennstam och David Wästerfors (2015, s. 13) beskriver den kvalitativa metoden som en metod skapad för att förstå social interaktion och vad olika samhällsliga fenomen betyder i olika sammanhang. Med hjälp av en kvalitativ metod kan man som forskare utforska det som inte kan beskrivas eller mätas med siffror. Detta passade väl in i den här studiens syfte och frågeställningar då det var viktigt att förstå diverse olika processer och betydelser istället för att mäta kvantitativ

data. Den kvalitativa metoden passar också väl in i det som utmärker kulturvetenskapliga studier. Utifrån detta synsättet valdes den kvalitativa intervjun som metod.

Kvalitativa intervjuer

Kvalitativa intervjuer erbjuder, som Eva Fägerborg betonar (2011, s. 89, 93), goda möjligheter att verkligen undersöka ett fenomen på djupet. Intervjun kan ses som en speciell social situation som bidrar med att erbjuda forskaren en unik möjlighet att möta en människa och därigenom få tillgång till den personens inre. Detta kopplas till det som Couldry (2000, s. 45) menar är viktigt med kulturstudier, nämligen att varje persons reflexivitet har stor betydelse. Ytterligare fördelar med intervjun som metod är att den även är formbar till den sociala situationen, alltså att det under intervjun ges möjlighet till forskaren att komplettera redan färdiga frågor med öppna följdfrågor.

Jag började arbetet med intervjuerna med att skriva fram en preliminär intervjuguide. Intervjuguiden (se bilaga 1) samt strukturen på intervjuerna var återigen baserade på Fägerborgs (2011, s. 98, 99) kapitel där hon beskriver att uppläggningsen och utformningen av intervjun är beroende av det kunskapsmål som forskaren besitter. Det är detta som tillslut är avgörande för vad man ska fråga om, vilka och hur många man ska intervjua samt hur strukturerad intervjun bör vara. Då jag redan tidigare hade förkunskaper om tjänstepersoner och kulturpolitik utifrån min utbildning samt praktik kunde jag utforma mina frågor efter det. I den här studien valdes en semistrukturerad intervjuguide eftersom det var av vikt att inte fokusera alltför mycket på de redan tidigare färdigställda frågorna från intervjuguiden. Detta eftersom det enligt Fägerborg är viktigt att intervjun blir mer av ett samtal än ett förhör. Ifall man som forskare har en alldeles för detaljerad intervjuguide riskerar man att endast fokusera på de redan tidigare uppställda frågorna istället för att faktiskt lyssna på svaren som ges. Att verkligen vara uppmärksam på svaren som ges under intervjun är viktigt eftersom man då enklare kan anpassa sig till situationen och därmed ställa relevanta följdfrågor som har med studiens syfte och frågeställningar att göra. Lyssnandet är även en viktig del i det som utmärker kulturstudier och kulturvetenskaplig forskning (Back, 2007).

Varje intervju spelades in, något som Fägerborg (2011, s. 104) rekommenderar då man som forskare enklare kan fokusera helhjärtat på själva samtalet och inte behöva oroa sig för att få med allt som intervjurespondenten säger då inspelningen tar upp det. Varje intervju tog ungefär 40 minuter upp till en timme. Vissa intervjuer var på plats och andra digitalt, detta varierade beroende på vad som passade bäst i stunden. Att genomföra intervjuer på

nätet ger fördelen att avståndet i tid och rum minskar, man kan alltså nå personer oavsett vart denna personen befinner sig fysiskt. Detta var användbart för mig då en av intervjurespondenterna befann sig på ett långt avstånd ifrån mig. Nackdelar med intervjuer genomförda online är att det kan försvåra tolkningsarbetet då man inte kan se varandras kroppsspråk (Fägerborg, 2011, s. 92)

Efter att intervjuerna var inspelade och genomförda började arbetet med att transkribera. Det här var också ett tidskrävande arbete då det var många intervjuer som behövde transkriberas. Under arbetets gång med transkriberingen hade jag tankarna på Barbro Kleins artikel *Transkribering är en analytisk akt* (1990). I artikeln visar Klein nämligen hur den till synes mekaniska och systematiska uppgiften av transkribering kan ge insikter om betydelser i stora perspektiv. Under transkriberingen av de nio genomförda intervjuerna framkom det upplysningar över hur respondenterna uppfattade sina yrken samt att jag personligen fick insikter om hur man förhåller sig till sitt arbete, något som jag inte hade fått ifall jag inte arbetat med transkriberingarna personligen.

Urval

Vad gäller urvalet så kom jag till sist fram till att det var mer intressant och relevant för mig att intervjua tjänstepersoner än politiker. Detta eftersom jag innan studien genomfördes antog att det skulle vara svårare att få tydliga svar från politiker då dessa är mer strikt bundna till det partiet som de representerar. Fortsättningsvis ville jag främst intervjua högt uppsatta tjänstepersoner i den kommunala kulturverksamheten, det vill säga chefer, direktörer eller andra liknande roller där man på något sätt är med i planeringen och det strategiska arbetet. Intervjupersonerna kommer från ett antal kommuner på olika storlekar inom Västra Götalandsregionen, en kommun i Halland samt Sölvesborg och Norrköping.

Efter att arbetet med intervjuguiden var färdigställt var det dags att kontakta potentiella intervjupersoner. Detta arbete gjordes främst via e-post då deras kontaktuppgifter ofta gick att finna på respektive kommuners hemsidor. Flera av de intervjuade är tidigare studenter från institutionen för kulturvetenskaper, något som innebar att det kändes naturligt för mig att kontakta dessa individer och fråga om en intervju. Den här delen av arbetet var tidskrävande eftersom det kunde variera i hur lång tid det tog att få svar på förfrågningarna samt hur entusiastiska personerna var gällande studien och dess frågeställningar. Så småningom blev jag även rekommenderad och hänvisad till andra kontakter av personerna

som redan hade tackat ja till att bli intervjuade. Tillslut lyckades jag därmed att genomföra nog många intervjuer för att kunna svara på frågeställningarna och därmed uppnå syftet.

Totalt genomfördes nio kvalitativa intervjuer med tio olika tjänstepersoner inom kommunal kulturverksamhet. En av intervjuerna gjordes med två personer medan resterande intervjuer genomfördes enskilt. Under arbetet med intervjuerna framkom det vissa svårigheter med att få ut allt av intervjuerna som jag från början hade föreställningar om. De första genomförda intervjuerna visade nämligen att det inte har skett några stora förändringar i de aktuella kommunerna ännu, samt att tjänstepersonerna var ganska försiktiga i sina svar. Därför genomförde jag efter varje intervju en kortare analys av vad som hade sagts så att jag kunde redovisa min intervjuguide för att bättre passa studiens syfte och frågeställningar. Detta ledde även till att jag lite senare i arbetet valde att kontakta en tidigare kulturdirektör i Norrköpings kommun för en intervju, detta eftersom personen upplevt en stor förändring och i samband med den sagt upp sig från sin tjänst. Denna intervju kompletterades även med artiklar skrivna av en högt uppsatt tjänsteperson från Sölvesborg, som även hen valde att lämna sin tjänst i samband med maktskiftet där. Jag har valt att numrera tjänstepersonerna i resultatet utifrån IPX (IP = Intervjuperson, X = nummer).

4.2 Analysmetodik

Det insamlade empiriska materialet som analysen bygger på analyserades återigen utifrån boken *Från stoff till studie: Om analysarbete i kvalitativ forskning* (2015, s. 67-171) av Jens Rennstam och David Wästerfors. De skriver om tre grundläggande steg; sortera, reducera och argumentera. Det första stadiet som handlar om att sortera ens material lade jag stor vikt på, detta eftersom jag hade ett stort och brett empiriskt material efter nio olika intervjuer. Vid sorteringen av det insamlade materialet erbjöds jag chansen att bekanta mig med materialet och därmed även kunna dela in det i olika teman och kategorier. Efter att det insamlade materialet hade sorterats började jag processen med att reducera det. All empirisk data som inte var av vikt till den här studiens syfte och frågeställningar valdes bort. Allt material som framkom under intervjuerna var inte av relevans för den här studien och kunde därmed reduceras, detta gjorde det enklare att fokusera på det materialet som verkligen betydde något. Tillsist kom jag fram till det tredje och sista stadiet, nämligen argumentationen. Här teoretiserades det insamlade materialet utifrån olika relevanta teorier, den tidigare forskningen kunde även användas vid det här stadiet.

I studien har jag, liksom den mesta kulturvetenskapliga forskningen, även använt mig utav ett diskursanalytiskt inslag. Inför arbetet har jag haft ett tvekande inför att skriva fram att jag har arbetat med diskursanalys. Detta beror till stor del på det som sociologen Ingrid Sahlin skriver i kapitlet "Diskursanalys som sociologisk metod" i antologin *Mer än kalla fakta Kvalitativ forskning i praktiken* (1999), nämligen att begreppet "diskurs" inte har någon självklar mening för samhällsvetare. Sahlin menar dessutom att tveksamheten ofta bygger på en rädsla för att göra texten som man skriver onödigt svårläst för personer som inte befinner sig i universitetens värld - "*Diskurs, det låter som doktorandspråk*" (Sahlin 1999, s. 84). Sahlin menar att diskursanalysen bör finnas i större teoretiska nätverk för att möjliggöra studier av diskursers kontexter. Hon menar att diskursanalysen kännetecknas av att den behandlar texter som data och inte primärt som information om den verklighet de refererar till. Diskursanalysen är också kvalitativ till sin karaktär då det mestadels handlar om analys av mening och mönster. Sahlin menar dessutom att i en samhällsvetenskaplig referensram så är diskursanalysen aldrig en ren textanalys. Istället bör analysen bidra till en förståelse av diskursens föreställningar och ursprung i dess samhälleliga kontext och/eller "*dess konsekvenser genom de sociala konstruktioner av verkligheten som de skapar och vidmakthåller*" (Sahlin 1999, s. 89). Jag har använt mig av detta tankesätt i den här uppsatsen då jag har undvikit att värdera hur sanna utsagorna är och istället försöka studera hur de kan förstås. Att analysera diskurser innebär ett förfrämligande av ett fenomen. Detta innebär att man inte försöker utläsa *vad* en person säger, utan snarare *varför* hen säger det.

4.3 Forskningsetiska hänsynstaganden

I arbetet med studien har jag hela tiden tagit i beaktning diverse olika forskningsetiska hänsynstaganden. I kapitlet "Reflektion och etik" ur boken *Etnologiskt fältarbete* (2011, s. 80, 81) tar Oscar Pripp upp olika riktlinjer som en forskare ska förhålla sig till. Bland annat skriver Pripp att ett gott vetenskapligt hantverk innebär att man är transparent och allsidigt granskar sitt material. Han menar också att det är viktigt att man prövar alternativa tolkningar och ärligt redovisar sitt material. Detta togs i stor beaktning då materialet tolkades flera gånger om från olika vinklar. Det var viktigt att tänka på min reflexivitet som forskare då resultatet inte får förvrängas för att passa personliga syften eller omvärldens förväntningar.

Forskaren har dessutom en skyldighet gentemot sina informanter, framförallt gäller detta det så kallade individskyddskravet, vilket innebär att alla som deltar i undersökningen

ska skyddas från all typ av skada, förödmjukelse eller kränkning. Alla individer som deltog i den här studien blev behandlade rättvist och likställt i förhållning till detta. Information till studiens syfte var också tydligt framlagt samt att det noggrant kommunicerades att medverkan i studien var frivillig, därmed gjordes inga påtryckningar. Då positionen som tjänsteperson kan uppfattas som känslig då man besitter känslig information var jag noggrann med att tydligt informera om att intervjuernas transkribering skulle skickas till deltagarna för godkännande och eventuell korrigerings.

Jag har även tagit i beaktning de fyra huvudkraven enligt rapporten *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (vetenskapsrådet, 2002). Informationskravet togs i beaktning då det förklarades inför varje intervju vad syftet med studien var samt vad den skulle användas till.

Samtyckeskravet var också närvarande då jag var tydlig med att få varje deltagares godkännande inför att vara med i studien. Jag var hela tiden väldigt noggrann med att säkerställa att deltagandet var frivilligt och att man när som helst kunde dra bort sin medverkan ifall detta skulle viljas.

Fortsättningsvis gjordes även pseudonymisering möjlig för alla respondenter i enlighet med konfidentialitetskravet. Jag fick godkännande från en del tjänstepersoner att använda mig av deras namn i förskrivningen av resultatet men upplevde inte något behov av det, vilket är anledningen till att inga intervjurespondenters namn skrivs ut. Då det som tidigare nämnt kan vara känsliga frågor som diskuteras kan behovet av anonymisering vara en fördel, detta så att intervjurespondenten kunde tala mer fritt även fast syftet inte var att sätta dit någon.

Slutligen tog jag även hänsyn till nyttjandekravet då ingen information som används i den här studien kommer att användas som underlag till något annat än i ett forskningsändamål.

5. Teori

I det här kapitlet kommer det teoretiska ramverket som studiens analys bygger på förklaras. Kapitlet är indelat i tre avsnitt där det första berör det politiska skifte som vi befinner oss i, det andra berör spänningen mellan begreppet kultur och dess koppling till både demokratiska och ekonomiska värden och det sista avsnittet behandlar vad som innebär att vara tjänsteperson och vilka värden och normer man behöver förhålla sig till.

5.1 Ett politiskt skifte

Hegemoni är ett begrepp som myntades av den italienska statsvetaren Antonio Gramsci. I boken *Hegemoni och den socialistiska strategin* (2008, s. 10) skriver de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe att hegemoni, enligt Gramsci, betyder att de dominerandes värderingar är de som återproduceras och som tillslut accepteras som sunt förnuft. Grundläggande handlar hegemoni om att forma och slutligen kontrollera det kulturella och politiska landskapet så att det gynnar den dominerande klassen eller institutionen samtidigt som den marginaliserar alternativa perspektiv och intressen. Hegemoni handlar inte om att endast använda tvång för att upprätthålla makten utan även forma människors sinnen så att de frivilligt accepterar den rådande ordningen och ideologin. Detta menade Gramsci att den dominerande klassen gör genom att kontrollera kulturen. Stuart Hall skriver i boken *Resistance Through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain* (1993/2006):

“Gramsci used the term ‘hegemony’ to refer to the moment when a ruling class is able, not only to coerce subordinate class to conform to its interests, but to exert a ‘hegemony’ or ‘total social authority’ over subordinate classes.” (Hall 1993/2006, s. 28)

Varje social ordning är av hegemonisk natur. De praktiker som en viss ordning etablerar och där de sociala institutionernas mening fixeras är hegemoniska praktiker. Varje hegemonisk praktik löper ständig risk att utmanas av mothegemoniska praktiker (Mouffe, 2008, s. 24, 26) Begreppet *hegemoni* kan användas för att analysera politiska skiften.

I boken *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution* (2015) skriver den amerikanska politiska teoretikern och professorn Wendy Brown om nyliberalismens påverkan på demokrati och det politiska samtalet. Brown menar att nyliberalismen, som är en politisk

och ideologisk modell som lägger stor vikt vid privatisering, avreglering och markandsorientering har förflyttat vårt grundläggande synsätt att se på demokratin. Det har förändrat vårt sätt att se på politik, medborgarskap och gemenskap. Brown bygger vidare på kritiska perspektiv av nyliberalismen och menar att vi befinner oss i en brytningstid där behovet för demokrati i sig håller på att försvinna. Då demokrati traditionellt sett är förknippat med medborgarskap, deltagande och gemenskap reducerar nyliberalismen politiken till att endast omfatta marknaden och individen. Brown menar att offentligheten och det politiska har omvandlats till problemlösning, administration, implementering och best practises: *”democracy becomes purely procedural”* (Brown, 2015, s. 128).

I en nyliberalistisk dominerande diskurs har två begrepp dominerat den offentliga verksamheten; governance och new public management. Det första begreppet, governance, innebär att allt fler aktörer är involverade i formandet och genomförandet av politik. Här ingår sådant som samarbete och samverkan mellan kommunala och statliga myndigheter, offentligt-privata partnerskap, samverkan med det lokala näringslivet, samverkan med civilsamhället, interkommunal samverkan och involvering av medborgare i fysisk planering (Johansson m.fl, 2018, s. 18). Brown (2015, s. 71) menar att governance, sammankopplingen av politiska och affärsmässiga lexikon som sprider det nyliberala förnuftet skapar en medborgare som är både integrerad i, och identifierad med nationens ekonomiska hälsa samtidigt som det är en medborgare som kan bli offrad när det behövs.

Det andra begreppet, New Public Management eller NPM, innebär ett sätt att förflytta den privata sektorns termer och styrning till den offentliga och att använda ekonomiska tekniker som incitament, entreprenörialism, outsourcing och tävling för public goods and services (Brown 2015, s. 123, 124).

Utifrån nyliberalismen och dess idéer kopplat till kulturen är det viktigt för mig att även förklara Richard Floridas teorier. Florida (2006, s. 262) menade att företag söker sig till platser där kreativa människor befinner sig eller vill befinna sig eftersom dessa är deras främsta målgrupp. Endast arbete räcker inte som svar på varför människor väljer att flytta. Den “kreativa klassen” är en grupp som frågar sig vart man vill bo, istället för vart man kan skaffa ett jobb. Floridas argument är att den kreativa klassen flyttar från traditionella företagssamhällen till platser som han kallar för kreativa centra. Dessa hör till vår tids ekonomiska vinnare eftersom de har en hög koncentration av medlemmar ur den kreativa klassen samt en hög koncentration av kreativ ekonomisk produktion i form av innovation och tillväxt. Kreativa centra har inget större behov av traditionella ekonomiska faktorer utan deras

välstånd beror på att kreativa människor vill bo där, dessa lockar i sin tur företag och arbete.

Som tidigare redovisats i bakgrunden till uppsatsen så har detta nyliberala och marknadsorienterade skiftet inte skapat särskilt stora konflikter mellan de två stora politiska blocken i Sverige, representerade av Socialdemokraterna och Moderaterna. Majoriteten av riksdagens partier har varit ganska överens om en övergång till en mer marknadsorienterad kultursektor. Borttagandet av målet att politiken skulle "motverka kommersialismens negativa verkningar" i 2009 års kulturproposition var exempelvis okontroversiellt. Det här kan uppfattas som en konsensus där båda de politiska blocken varit någorlunda överens om hur saker och ting behöver styras, vilket David Karlsson (2009, s. 11) menar bidragit till att partierna har glömt vad deras respektive kulturpolitik syftar till.

Politisk konsensus är något som Chantal Mouffe ställer sig kritiskt inställd till i boken *Om det politiska* (2008, s. 27, 35, 36). Mouffe menar att politiken behöver vara en arena för motstånd, konflikter och strider. Det är demokratins mål att förvandla antagonistiska krafter och argument till att istället bli agonistiska. Till skillnad från antagonism, som kännetecknas av en "vi" och "de" relation där sidorna är fiender, betecknar agonism en alternativ relation där sidorna erkänner sina opponenter som legitima. Mouffe skriver att många liberala teoretiker vägrar erkänna politikens antagonistiska karaktär och dimension eftersom det skulle hota förverkligandet av den konsensus som de anser är demokratins mål. Mouffe menar att det är den agonistiska konfrontationen som utgör demokratins existensvillkor. Karlsson (2009, s. 11) är inne på liknande tankar som Mouffe då han menar att fördelen med samförståndet är att kulturpolitiken inte är omedelbart hotat från något politiskt håll men att nackdelen är att alla principiella diskussioner stannat av.

Några år efter att *Undoing the demos* släpptes skrev Brown en ny bok med titeln *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West* (2019) där hon fortsätter med att utforska konsekvenserna av nyliberalismen på demokratiska processer. Det som Brown argumenterar för här är att nyliberalismen har bidragit till en nedbrytning av demokratiska värden och institutioner. Nyliberal politik har enligt Brown bidragit till att förvärra den ekonomiska ojämlikheten, undergrävt social solidaritet samt koncentrerat makten i händerna på företag och eliter. Detta har lett till att antidemokratiska rörelser och ledare har kunnat utnyttja oroligheterna och sårbarheterna som den nyliberala politiken har skapat. Då nyliberalismen fokuserar mycket på individualism och marknadslogik vilket förminskar gemensamma värden kan antidemokratiska rörelser utnyttja detta och erbjuda enkla lösningar genom att exempelvis framställa sig själva som beskyddare. Genom att

utnyttja dessa sårbarheter har antidemokratiska rörelser kunnat mobilisera stöd och underminera demokratiska institutioner och värden, vilket i sin tur har lett till en ökad polarisering och destabilisering av samhället. Brown skriver:

“Yet because the political has been disparaged and attacked, but not extinguished while democracy itself has been thinned and devalued, undemocratic and antidemocratic political powers and energies in neoliberalized orders have swollen in magnitude and intensity. Thus have neoliberal effects such as growing inequality and insecurity generated angry right-wing populisms and political demagogues in power that do not comport with neoliberal dreams of pacified, orderly citizenries, denationalized economies, lean, strong states, and international institutions focused on facilitating capital accumulation and stabilizing competition.” (Brown 2019, s. 58)

Browns farhågor kan även jämföras med tidigare forskning då Lindsköld (2015, s. 9) menar att kulturen är ett centralt begrepp för de skandinaviska högerpartierna och att dessa rörelser och partier har lyckats politisera kulturen och göra den till en central del i deras ideologi.

Dessutom går det också att jämföra Browns teorier med Mouffe (2008, s. 71, 72).

Attraktionskraften hos de partier som utser sig vara emot etablissemang stämmer i en oförmåga att erbjuda riktiga alternativ från de mer etablerade partierna. Klyftan mellan vänster och höger ersätts av en ny distinktion mellan “folket” och “etablissemang”. För populisterna handlar det alltid om att skapa ett “vi” som skiljer sig från ett “de”, något som kräver en mobilisering av kollektiva identiteter. Mouffe menar att det är detta som utgör den starka lockelsen hos deras diskurs, som erbjuder kollektiva identifikationsformer uppbyggda kring föreställningen om “folket”. För att kunna skapa ett riktigt alternativ föreslår Laclau och Mouffe (2008, s. 241) användningen av en radikaldemokrati som erkänner och främjar mångfald, som ifrågasätter hegemoniska ordningar och utvidgar den demokratiska principen till alla delar av samhället.

“Konfronterad med ett projektet att rekonstruera ett hierarkiskt samhälle bör vänstern skapa ett alternativ som består i att den helt och hållet placerar sig själv på den demokratiska revolutionens område och utvidgar ekvivalenskedjorna mellan de olika kamperna mot förtryck. *Vänsterns uppgift är således inte att tillbakavisa den liberaldemokratiska ideologin utan tvärtom att fördjupa och utvidga den i riktning mot en radikal och pluralistisk demokrati*” (Laclau & Mouffe, s. 241)

5.2 Kultur och demokrati

Att definiera kultur är långt ifrån den enklaste uppgiften. Detta eftersom begreppet har en stor mångsidighet. Kulturteoretikern Raymond Williams (Karlsson, 2010, s. 19) menade att ordet "culture" är ett av de mest komplicerade orden i det engelska språket. Ofta, när vi pratar om kultur pratar vi om två skilda kulturbegrepp: ett smalt och ett brett. Det smala begreppet är avgränsat, värderande och har fokus på konstarterna medan det breda är mer inkluderande och syftar på kulturen som en livsform, kulturpolitiken omfattar båda dessa. Lika svårt, om inte svårare som att förklara vad begreppet kultur innebär är det att argumentera för dess roll i samhället och för den politiska ordningen. Den här uppsatsen tar avstamp i att beskriva kulturens dubbelroll; både som ideologiproducerande men även emancipatorisk.

Kulturens roll som ideologiproducerande

I essän *Kulturindustri: Upplysning som massbedrägeri* ur boken *Upplysningens dialektik* (1947/2016, s. 135-185) skriver de två tyska filosoferna Horkheimer och Adorno ur Frankfurtskolan om hur "hela världen körs genom kulturindustrins filter". I essän ställer sig filosoferna kritiska till västvärldens kommersiella masskultur och hävdar att kulturindustrin i västvärlden endast producerar standardiserade och repetitiva produkter vars syfte är att tillfredsställa massornas behov på ett sätt som är förutsägbart.

Horkheimer och Adornos poäng i texten kan ses från två olika vinklar. Kulturen som ideologiproducerande är kopplat till olika idealtyper av styrning som kan sägas exemplifieras av USA och Sovjetunionen. Kulturen kan användas implicit som ideologiproducerande, det vill säga att inte få folk att ifrågasätta saker och hålla folket nöjda. Kulturen, inom kulturindustrin ses som en vara som enkelt kan utbytas på marknaden. Kulturella uttryck förvandlas till varor som produceras i syfte att generera vinst, istället för att främja konstnärlig eller intellektuell utforskning och framsteg. Kulturindustrin fungerar i det här fallet som ett verktyg att kontrollera befolkningen och massorna genom att manipulera deras känslor och värderingar. Det är genom detta som kulturindustrin bidrar till att upprätthålla det existerande samhällssystemet och förhindra verkligt kritiskt tänkande. Filosoferna skriver:

"Underhållning är verkligen flykt, men inte som den själv påstår flykt från en tröstlös verklighet utan från den sista tanke på motstånd som denna verklighet ännu rymmer. Den befrielse som underhållningen utlovar är befrielsen från tänkande såsom varande något negativt." (Horkheimer & Adorno, 1947/2016, s. 162)

Å andra sidan kan kulturens roll som ideologiproducerande ses mer utifrån en explicit diskurs som handlar om en mer utstuderad form av ideologiproducerande, något som kort kan beskrivas som propaganda. En viktig kontext i läsningen av Horkheimer och Adorno är att de flydde från Nazityskland under 30-talet och jämför i sitt skrivande kulturindustrin som de upptäcker i Hollywood med den totalitära regimen. Kulturen blir därmed inte fri utan endast ett verktyg för staten att kontrollera sin befolkning. De skriver:

“Men på en punkt tål den urholkade ideologin inga skämt: alla får vad de behöver. Ingen får svälta och frysa; den som trots allt gör det hamnar i koncentrationsläger: den vitsen från Hitlers Tyskland kunde stå i guldskrift som ett motto över alla kulturindustrins portaler. Den tar med naiv slughet det tillstånd för givet som kännetecknar den senaste samhällsordningen: att den vet att känna igen de sina. Den formella friheten för var och en är garanterad. Ingen behöver officiellt stå till svars för vad han tänker. I stället ser sig var och en från barnsben innesluten i ett system av kyrkor, klubbar, yrkesföreningar och andra sociala relationer som utgör ett utomordentligt känsligt instrument för social kontroll. Den som inte vill ruinera sig måste se till att han inte befinner sig för lätt när han vägs enligt den skala som gäller inom denna apparat. Annars råkar han illa ut i livet och är dömd att slutligen gå under.” (Horkheimer & Adorno, 1957/2016, s. 167)

Horkheimer och Adorno menar att kulturindustrin har skapat en slags hegemoni där dess värderingar och normer har blivit hela samhällets normer. Denna dominans av kulturindustrin leder till en standardisering och homogenisering av kulturen där uttryck och perspektiv reduceras till stereotyper och kommersiellt framgångsrika formler. Detta begränsar människans förmåga att tänka kritiskt samt ifrågasättandet av det rådande systemet: “*Hela världen körs genom kulturindustrins filter*” (Horkheimer & Adorno, 1947/2016, s. 43) Som Karlsson (2010, s. 52, 53) skriver, vänder sig Horkheimer och Adorno inte främst mot föreställningen om kulturen som en vara på marknaden. En viss form av kulturekonomi har varit en del av kulturhistorien sedan början av 1800-talet. Det filosoferna vänder sig emot är att denna marknad är på väg att monopoliseras och att kulturuttryck framställs industriellt, både i Hollywood men även på andra håll.

Sammanfattningsvis kritiserar Horkheimer och Adorno kulturindustrin för dess roll i att skapa en manipulativ och homogeniserad kultur som förhindrar intellektuell utveckling för att istället tjäna kapitalistiska intressen genom att kontrollera och styra massorna. Horkheimer och Adornos farhågor om att kulturmarknaden håller på att monopoliseras kan ses i politiska termer som kulturella näringar eller den massiva marknaden av kulturkonsumtion där

streamingsajter som Netflix och HBO styr marknaden med serier och filmer som produceras utifrån en ekonomisk vinnande mall. Horkheimer och Adornos teorier går att koppla till hegemoni-diskussionen. Kulturen spelar en central roll i att upprätthålla en hegemoni.

Kulturens roll som emancipatorisk kraft

Kulturen behöver inte endast förstås som ett instrument för att producera och återproducera rådande ideologier. Kulturen är som sagt precis som begreppet i sig antyder, mer mångfacetterat än så. I motsatt riktning för vad det som Horkheimer och Adorno argumenterar för har kulturen även en emancipatorisk förmåga. Som jag redovisade för i den tidigare forskningen beskriver Stefan Jonsson (2022, s. 9, 10) hur estetiska uttryck kan fungera som kunskapsinstrument i sin egen rätt. Han skriver att konsten vet något om samhället och demokratin som undgår andra kunskapsformer, därför bör vi lära oss vad den vet om demokratin. Jonsson menar på att konsten och kulturen som gör att vi kan förstå samhället, det är också det medium som kan användas för att bäst skapa motstånd.

Kulturanalys Norden (2024, s. 49) skriver att det finns studier som pekar på hur kulturen ger upphov till uttryck, reflektion och kritiskt tänkande samt en ökad vilja att delta i samhällslivet. Kulturen stärker också samvarokänslan och dialogen mellan människor från olika bakgrunder. Den kan även göra att man känner en ökad stolthet inför en plats eller region.

Horkheimer och Adorno var från Frankfurtskolan. Den moderna kulturvetenskapliga traditionen är mer influerad av Birminghamskolan där kulturteoretikern och sociologen Stuart Hall var inflytelserik. Hall argumenterar i motsats till Horkheimer och Adorno för kulturens emancipatoriska kraft. I *Resistance Through Rituals* (1993/2006) argumenterar Hall bland annat för hur ungdomskulturer kan vara en form av motstånd mot rådande samhällsordning. Kultur, även kommersiell sådan, kan användas som ett verktyg för att skapa motstånd genom att uttrycka alternativa symboler, skapa berättelser som ifrågasätter rådande diskurs, skapa gemenskaper baserade på gemensamma intressen och genom konsumtionsval. Kultur är inte bara en spegel av samhället utan även en aktiv kraft för förändring och motstånd.

Offentlig sfär

Kulturpolitiken handlar i grunden mycket om att upprätthålla den offentliga sfären och olika rum för deltagande. Karlsson (2010, s. 220-221) skriver att en grundläggande del av

kulturpolitiken har att göra med demokratins kulturella infrastruktur, det demokratiska styrelseskicket kräver ett levande diskussionsklimat. *“Ett sådant klimat kräver sin infrastruktur: utbildning och folkbildning, arenor och mötesplatser, böcker och bibliotek, tidningar och tidskrifter, radio och tv och tillgång till internet. Det krävs helt enkelt en offentlighet”* (Karlsson 2010, s. 220-221). Den tyske filosofen Jürgen Habermas formulerade teorin om *den offentliga sfären*, vilket handlar om det offentliga samtalet. Enligt Habermas skapas det offentliga samhället när människor träffas och diskuterar frågor av allmänt intresse. Det är något som sker i en offentlig sfär som är skild från staten och marknaden. Det offentliga samtalet är viktigt för demokratin eftersom att det ger människor sätt att uttrycka sina åsikter och genom det kunna påverka samhällsutvecklingen. I artikeln *“The Public Sphere Theory: An Encyclopedia article”* skriver Habermas et al. att med *offentlig sfär* så menar man först och främst en del av vårt sociala liv där forandet av offentlig opinion kan ske. *“Access is guaranteed to all citizens. A portion of the public sphere comes into being in every conversation in which private individuals assemble to form a public body”* (Habermas et al. 1964/1974, s. 49). Den offentliga sfären ska idealiskt vara tillgänglig för alla medborgare, oavsett sociala eller ekonomiska förutsättningar.

Arkitektutforskaren Teresa Hoskyns skriver i boken *The Empty Place: Democracy and Public Space* (2014, s. 61) om hur man möjliggör politiskt deltagande i syfte att påverka. Det kan bland annat handla om att synliggöra samhället genom att skapa en scen där möten med alla typer av människor sker. Hoskyns menar att nyliberala praktiker har ändrat meningen för den offentliga sfären. Nyliberalismen har resulterat i en förskjutning av den offentliga sfären från det offentliga. Hon nämner Doreen Massey som argumenterade för att nyliberalismen har avpolitiserat samhället.

“However, compared with earlier attempts to curtail, depoliticise and control space, neo-liberalisation is qualitatively different; it not only defines the meaning of space in terms of capitalist relations, but removes the framework, the public infrastructure and access to democratic control over public space through the dismantling of the public realm.” (Hoskyns 2014, s. 61)

Det offentliga (the public realm) syftar på offentligt ägda delar av staden. Demonteringen av det offentliga har försvagat kopplingen mellan den offentliga sfären, ett område där folk diskuterar samhällets problem i syfte att influera politisk handling. Demonteringen av det offentliga är relevant för min studie eftersom den kommunala kultursektorn bidrar med det offentliga rummet och i en orolig tid finns det risk att den här funktionen nedmonteras. Det

offentliga rummet som den offentliga kulturverksamheten bidrar med blir alltså ett sätt att framhäva dess demokratiska funktion.

5.3 Vårt offentliga etos och rollen som tjänsteperson

Professorn i statsvetenskap Lennart Lundquist skriver i boken *Demokratins väktare* (1998, s. 53) om ett begrepp som heter "vårt offentliga etos". Han menar att det avser de fundamentala föreställningarna om hur samhället bör styras. Lundquist menar att "vårt offentliga etos" kan delas in i två stycken huvudkategorier; ekonomivärden och demokrativärden. Båda dessa värden är tillämpliga på den offentliga verksamheten. De demokratiska värdena innebär att det offentliga ska tillgodose kraven från den politiska demokratin, rättssäkerheten och den offentliga etiken medan de ekonomiska värdena innebär att det offentliga ska tillgodose krav på funktionell rationalitet, kostnadseffektivitet och produktivitet. Lundquist (1998, s. 128) skriver dessutom att på en normativ nivå så finns det ingen given prioritet mellan värdena i vårt offentliga etos. På frågan ifall demokrativärdena blir mindre betydelsefulla än ekonomivärdena i en ekonomiskt pressad situation är det normativa svaret nej.

"Den offentliga sektorn arbetar med andra mål och på andra villkor än den privata. Det betyder att den offentliga sektorn måste utveckla andra, och delvis annorlunda, metoder för utveckling av arbetsformer, utrustning och organisation. Givetvis bör man dock i detta arbete vara öppen för impulser och erfarenheter från andra sektorer." (Lundquist 1998, s. 128)

Vicki Johansson m.fl skriver i boken *Den kommunala statliga ämbetsmannen* (2018, s. 14) att tjänstepersoner förhåller sig i praktiken, både medvetet och omedvetet, till olika normativa värden. Dessa är demokrati, rättssäkerhet, effektivitet och professionsvärden.

Fortsättningsvis står det att samtliga av dessa värden kan kopplas till olika normer som tjänstepersoner ska följa. Lundquist (1998, s. 105) har utifrån dessa värden som ingår i vårt offentliga etos utformat en modell som kan sägas vara ett grundläggande kodex för tjänstepersoner. Detta består av tre centrala delar som är; lydnad inför lagen, lojalitet till överordnad samt hänsyn till samhällsmedlemmar. Kravet från dessa tre håll kan komma i konflikt med varandra och med värdena i vårt offentliga etos. Lundquist menar att för att ta ställning till konflikter och dilemman i valet mellan olika ståndpunkter kan ämbetsmannen luta sig på vårt offentliga etos. Han menar dessutom att i konkreta fall så kan ämbetsmannen uppfatta någon av de tre relationerna som viktigare än de övriga.

Den grundläggande normen för tjänstepersoners relation till politik är enligt Lundquist lojalitet (Johansson m.fl 2018, s. 15). I en hierarkisk organisation inkluderar det lojalitet gentemot överordnad och där lojaliteten fyller en central roll. Mer specifikt för offentliga tjänstepersoner är istället en norm om lydnad inför lagen. Johansson m.fl (2018, s. 15) menar att värden som rättssäkerhet, saklighet och opartiskhet är normer som en tjänsteperson är förväntad att leva upp till. Värdet av professionell kunskap innebär att man förväntas att vägledas av relevanta kunskaper som grundar sig i beprövad erfarenhet och vetenskap. Normen om att tjänstepersoner ska ta hänsyn till samhällsmedlemmar innefattar värdet av att vid fullgörande av sina uppgifter ska tjänstepersoner ta hänsyn till och uppmärksamma medlemmarnas behov även om dessa behov inte alltid är klart uttryckta.

Teorierna om rollen som tjänsteperson är viktig för analysen av studiens resultat eftersom det är baserat på ett antal intervjuer med kommunala tjänstepersoner. Genom teorierna har jag kunnat analysera rollen som tjänsteperson mer noggrant och försökt beskriva komplexiteten kring den.

6. Analys

I det här kapitlet kommer det insamlade empiriska materialet analyseras med hjälp utav tidigare forskning och teorier. Kapitlet är indelat i tre delar där den första delen behandlar kulturens ekonomisering och hur de intervjuade tjänstepersonerna navigerar inom den. Den andra delen behandlar den politiska styrningen av kultur och hur de navigerar inom den. Den tredje och sista delen behandlar rollen som tjänsteperson och vilka normer och värderingar man måste förhålla sig till, samt vad som händer när dessa ställs emot varandra.

6.1 Kultur och ekonomi

Efter att jag hade läst igenom alla nio genomförda intervjuer stod det klart för mig att ett orosmoment som tjänstepersonerna tydligt kunde se var det faktumet att vi står inför en ekonomiskt svår tid. På detta område hade de flesta redan sett förändringar i sin kommun. Jag tolkade även resultatet på det sättet att det verkade enklare att diskutera just den oroligheten jämfört med andra svårigheter som drabbar kultursektorn. Det här kanske beror på att den omtalade debatten i Norrköping just nu håller på att äga rum, vilket gör det enklare att konkretisera det.

Ingen uppräknig och förmodade nedskärningar

2023 skickade SVT ut en enkät till samtliga kommuner angående deras ekonomi och eventuella besparingar inför 2024. Undersökningen visade att 55 procent av de 215 kommuner som deltog i undersökningen kommer att skära ner på kulturområdet under 2024. Utöver detta visade SVT:s undersökning att även de kulturbudgetar som inte skärs ner på ligger i farozonen. Detta på grund av den höga inflationen vilket har lett till att endast nio procent av kommunerna svarade att de faktiskt klarar av att räkna upp sina budgetar i takt med kostnadsökningarna (Sundell 2024)

Resultatet från SVT:s enkätundersökning kunde även ses i svaren från den här studiens intervjupersoner. Alltså att inflationen i samhället har ökat, men landets kommunala kulturbudgetar har inte räknats upp. En av tjänstepersonerna från en mindre kommun i Västra Götalandsregionen (härefter VGR) svarade:

“Man kan säga att vi har en oförändrad budget vilket innebär att om den inte räknas upp så minskar ju värdet och då märks det ju såklart över tid. Mer nu, detta året än förra året, när inflationen och prisökningarna är så stora.” - (IP1)

Även om det än så länge inte hade skett några markanta nedskärningar i många av de kommuner som denna studiens tjänstepersoner arbetade, fanns en tydlig oro att detta skulle bli en oundviklig konsekvens av inflationen som drabbar hela samhället:

“Så vi har inte haft några nedskärningar i år men alla vet, vem som helst du frågar, i vilken del av landet som helst, tror jag att det blir ännu mer nedskärningar nästa år” - (IP3)

Svaren från den här studiens intervjuer gällande de ekonomiska förutsättningarna för landets kommunala kulturverksamheter kan alltså sägas stämma överens med tidigare genomförda studier och enkätsvar (Sundell 2024). Att kultursektorn har förhållandevis små ekonomiska medel att röra sig med borde inte komma som en överraskning för den som är någorlunda insatt i kulturens förutsättningar. Detta har lett till att samhället och politiker är vana vid att kulturen klarar av att stå på egna ben och lösa stora problem oavsett hur stora anslag de får. En tjänsteperson från en kommun i VGR svarade att man inom kultursektorn blir tagen för givet en hel del:

“Man löser allting inom kultur ganska mycket. Så här: ja, nu har vi inte så mycket pengar, men det löser vi ändå. Att vi klagat inte så mycket tror jag inom kulturen, utan att man bara löser saker” - (IP1)

Nedprioritering

Den ekonomiska situationen har lett till att den kommunala kultursektorn i allt större utsträckning måste jämföra sig med andra sektorer som skola, vård och omsorg. Därmed blir kulturen ännu mindre prioriterad eftersom den i många fall inte upplevs som lika viktig. Detta kunde man bland annat se i Norrköping där stadens kommunalråd tydligt kommunicerade att hennes prioriteringar inte är kulturens fortlevnad i första hand (Jarl 2023). Detsamma kan även utläsas från kulturministern Parisa Liljestränd som förespråkar en liknande politik där kulturen i kristider måste ta ett baksäte för andra “viktigare” prioriteringar. Liknande farhågor kunde jag utläsa från intervju svaren då en tjänsteperson i en mindre kommun i Halland svarade att kultursektorn hamnar allt längre och längre ner i Maslows behovstrappa vilket är

en modell inom psykologin för hur människor prioriterar sina behov. Dessutom svarade en tjänsteperson i en mindre kommun såhär på frågan gällande om vi befinner oss i en kris:

“Jag kan ju säga det som kommunalverksamhet eller som kommunal organisation så är det ju så att en kommun behöver leverera vissa saker enligt kommunallag om man säger så, den lagstadgade, lagstiftade verksamheten är ju den som man behöver prioritera när åskan går eller när det bli sämre tider och det är oroligt i vad som är vad och då behöver vi leverera mot våra medborgare och då blir ju kulturfrågorna, sättet att liksom jobba med människors utveckling på andra sätt än inom den lagstiftade skolan till exempel då. Det får kliva åt sidan lite för att det är viktigt att skolan fungerar” - (IP2)

Självfinansiering inom den kommunala kultursektorn

Samhällets ekonomiska situation har bidragit till att det numera allt oftare framförs politiska argument om att kultursektorn i högre grad ska kunna finansiera sig själv och därmed förlita sig mindre på bidrag och skattemedel. Den här trenden har varit synlig i en del svenska kommuner på sistone där det allra tydligaste och mediala exemplet har varit kulturdebatten i Norrköping. Debatten, som uppstod efter att kommunen gick igenom ett maktskifte, handlade kort beskrivet om att kommunen genomgår en omorganisation och i effekt tar bort kultur- och fritidsförvaltningen (Kristensson 2023). Detta eftersom att i tider av ekonomisk kris behöver man fokusera på andra viktigare områden. Den ökade självfinansieringen kan sägas vara ett resultat av nyliberalistiska förhållningssätt och argument som har varit allt mer tydligt i den offentliga sektorn där man numera arbetar mer utifrån ett arbetssätt som prioriterar produktivitet och vinst (Brown 2015, s. 124-124).

Under den senare delen av 1980-talet ersattes idén om närhet med en idé om politisk styrning på distans. Det handlade om att introducera konkurrens och valfrihet samt att främja ett effektivt ledarskap genom att skapa ledningsstrukturer och ledarskapsutveckling. Den här orienteringen och marknadsiseringen av kommunerna fick en ordentlig skjuts under valåret 2006 då det blev allt mer intressant för riskkapitalbolag att investera i företag inom olika offentliga sektorer. (Johansson m.fl, 2018, s. 16-17).

Den före detta tjänstepersonen från Norrköping svarade att en tydlig skillnad idag jämfört med tidigare är att det nya politiska styret prioriterar företagande vilket i sin tur leder till att kulturen och dess institutioner även sveps med i de nyliberalistiska argumenten. En före detta tjänsteperson därifrån säger:

“Och att vi har fått ett borgerligt styre nu som prioriterar företagande och har en helt annan inriktning i sin ideologi och där finns kulturen, men kulturen har helt andra förutsättningar och den ska inte vara skattefinansierad” - (IP10)

Sammanfattningsvis tolkar jag svaren från den här studiens intervjuer som att kulturen och dess institutioner delvis har blivit tvingade till att bli införda inom nyliberalismens argumentation. Detta har skett genom en kombination av decennier av nyliberalisering av kultur och den aktuella höga inflationen. Det förstnämnda kan analyseras utifrån en nyliberalistisk hegemoni och dominerande diskurs som bestämmer hur allt ska vara. Den nya dominerande diskursen inom kulturpolitiken har utmanat utgångspunkten i kulturpropositionen från 1974 som menade att politiken skulle “motverka kommersialismens negativa verkningar på kulturen”. Övergången till en mer kommersiell kultur har dock tidigare inte skapat lika stor debatt då det som Karlsson (2010, s. 50) beskriver fanns en konsensus över att kulturen behövde bli mer kommersiell samtidigt som dess demokratiska funktion var viktig.

Det horisontella arbetssättet

I intervjuerna framträder att det nyliberalistiska arbetssättet, ofta beskrivet som *governance*, är attraktivt i tider av oroligheter. Detta innebär en ökad involvering av allt fler aktörer i formandet och genomförandet av politik (Johansson m.fl, 2018, s. 18). Stig Montin (2018, s. 57) skriver att under tiden som NPM-orienterad (New Public Management) förvaltningspolitik genomfördes var det forskare som identifierade en ökad efterfrågan på samarbete över olika organisatoriska gränser och sektorsgränser. Den här forskningen bekräftas av den här studiens intervjusvar då de intervjupersonerna jag talat med upplevde att styrkan hos den kommunala verksamheten och dess arbetssätt låg i just det faktumet att man kan arbeta på en mer horisontell nivå jämfört med vad man kan göra på andra nivåer. Det vill säga att man kan enklare samarbeta med andra instanser som ligger traditionellt sett utanför kultursektorn som skola, vård och omsorg samt att det kan sägas vara en större del av samhällsplaneringen:

“Men det handlar ju jättemycket om att få kulturen en mer integrerad del i andra sektorer, alltså jobba med det. Det är ju det som är coolt med kommunal verksamhet. Man kan jobba liksom horisontellt in i andra, in i skolans värld, in i stadsutvecklingens värld, in i Business Region Göteborgs värld” - (IP3)

Argumentet om det horisontella arbetssättet var populärt även bland andra tjänstepersoner då dessa uttryckte sig utifrån liknande formuleringar och termer. Exempelvis uttryckte en respondent från en kommun i VGR att hen ville se mer samverkansprojekt, både mellan olika kommuner men även inom den egna kommunen. Det horisontella arbetssättet, som även kan sägas gå under beskrivningen “governance”, upplevs alltså vara ett attraktivt sätt att arbeta på.

Fortsättningsvis nämner Montin (2018, s. 57) att det ofta brukar framföras ett antal argument för varför att samarbeta över olika gränser är legitimt. Han nämner följande fyra argument; det är ett sätt att mobilisera resurser i en situation då offentliga medel inte räcker till, den offentliga politiken och de sociala praktikens komplexitet gör så att samarbete mellan sektorer är en nödvändighet, det finns ett demokratiskt värde i att involvera civilsamhället samt att lokal kunskap och expertkunskap är utspridd och behöver samlas.

I dagens prekära ekonomiska situation där kommuners offentliga kulturpengar inte räcker till kanske det är en fördel att kunna samarbeta med andra sektorer för att säkerställa ett kulturutbud. Argumenten som Montin redovisar för uppkom även under en del intervjuer. I intervjun med två tjänstepersoner från en mindre kommun i Halland svarade en av dem att i tider av möjliga ekonomiska nedskärningar så behöver det vara många fler aktörer som hjälps åt för att kunna fortsätta med ett högt kvalitativt utbud av kultur:

“Men när det gäller i en orolig tid och det är kopplat till ekonomin för att faktiskt ligga på samma nivå som vi har idag så behöver vi vara många fler som gör och hjälps åt och där kan det ju vara så att man faktiskt kommer ganska långt om vi arbetar som att vara en möjliggörare och liksom få engagemanget att brinna och vara den som bygger kontaktnät och broar mellan andra föreningar, där kan man jobba tillsammans. Men då kanske vi kan hålla en hög nivå fortfarande eller till och med en ännu högre nivå” - (IP4)

Intervjurespondenterna har svårt att se någon annan lösning än “governance” på den ekonomiska situationen man nu ställs inför. Det finns även risker med detta. Brown (2015) menar att governance, eller styrning, är en konsensusmodell som integrerar allt i ett givet projekt med givna mål. Det har blivit en ersättare för både demokratiska och politiska värderingar. Den nyliberala styrningen omvandlar därmed den klassiskt moderna bilden av nationen till en “Wal-Mart” modell där chefer är “lagledare” och konsumenter är “gäster”. Allting förvandlas till affärsbeslut istället för politiska beslut. *“In this context, outsourcing, downsizing, salary and benefits reductions, along with slashed public services all present themselves as business decisions, not political ones.”* (Brown 2015, s. 211). Därmed blir

konsten eller kulturen inte demokratisk i sig, utan endast ett affärsbeslut. Lundquist (1998, s. 128) skriver dessutom att på en normativ nivå finns det ingen prioritering mellan värdena i vårt offentliga etos. Man kan inte endast prioritera ekonomivärden i en pressad ekonomisk situation eftersom den offentliga sektorn arbetar med andra mål och på andra villkor än vad den privata sektorn gör. Dock behöver det givetvis finnas en öppenhet i den offentliga organisationen för impulser och erfarenheter från andra sektorer.

Norrköping kan sägas vara en kommun som har varit öppen för impulser och erfarenheter från andra sektorer, främst från den privata sfären då kulturen numera argumenteras för att den ska kunna bära sig själv. Även andra svenska kommuner har tagit till sig nya arbetssätt som förhåller sig till termer som New Public Management där den offentliga verksamheten arbetar mer utifrån ett tankesätt om ekonomisk vinst. Därmed är det inte endast något negativt att den offentliga sektorn tar inspiration från den privata, speciellt då det är en hög inflation i samhället.

Attityder och konsekvenser av självfinansiering

De genomförda intervjuerna visar dock att kulturens ökade självfinansiering inte är enkel att genomföra. De flesta intervjupersonerna menade att kulturverksamheten nästan är helt beroende av skattefinansiering för att överleva. En av dem säger:

“Alltså kulturverksamheten är ju helt beroende av skattefinansierade medel. Alltså annars finns den ju knappt. Det gäller både mindre kommuner och mellanstora som vi är eller stora kommuner att finns det inte någon skattefinansiering, så är det ju väldigt, väldigt begränsat med kulturutbud” - (IP8)

Det uppfattades även som en risk att ifall kulturen skulle bli mer självfinansierad så skulle en del kulturpolitiska mål gå förlorade, främst syftade man på delaktighetsmålet. Delaktighet är ett av målen i den nuvarande kulturpropositionen då det står skrivet att kulturpolitiken ska *“främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor”* (2009/10:3, s. 26). En intervjuperson säger:

“Nej, men det skulle ju bli ett utarmat kulturliv därför att dels så skulle den professionella kulturen bara kunna ses av de som har pengar i storstäder och sen hänger det ju på om en kommun eller ja, men om dess invånare är intresserade och har ideella krafter då som kan dra tag i, kanske bilda olika teatergrupper eller ha något liksom ja. Sen är man ju beroende på om man kanske kan ha mecenater eller rika som det var förr i Norrköping, då hade vi ju två fabrikörer som liksom verkligen ja, men de grundade både

konstmuseet och biblioteket och nu pratar vi liksom 1800-talet då och såg till att Norrköpingsborna bildar sig och liksom framhöll det. Alltså då måste man ha rika människor som verkligen nästan äger staden och tycker att det här är viktigt. Jag läste i någon artikel i DN om det var någon otroligt rik tant i USA som hade donerat flera miljarder dollar till ett sjukhus eller ett universitet. Det var så att de som gick läkarlinjen där fick gå gratis. Men alltså det är helt fantastiskt att man kan göra så, så är det i USA men vill vi verkligen ha det här? Nej, vi vill ju att alla ska ha samma möjligheter och det är ju det som händer om man inte har det skattefinansierat.” - (IP10)

Ifall den offentliga kulturen blir mer självfinansierad går det mer till den amerikanska kulturpolitiska modellen, *the facilitator*. Detta skiljer sig från den nordiska kulturpolitiska modellen.

När kraven på kulturens produktivitet och effektivisering blir allt högre och mer nyliberalistiskt inriktade, hur kan man då som kommun arbeta för att på bästa sätt hantera den ekonomiska situationen? Som den här studiens resultat visar är “governance” eller det horisontella arbetssättet ett mycket attraktivt tillvägagångssätt för de kommunala tjänstepersonerna.

Ekonomiska argument för offentlig kulturverksamhet

I en värld präglad av nyliberalistisk hegemoni är det en nödvändighet att kunna argumentera för effekterna för den verksamheten man bedriver. Kultursektorn och kulturens värld är inget undantag. De intervjuade tjänstepersonerna upplevde också att det ibland kan vara svårt att argumentera för kulturens samhällsnytta och att kulturfären ibland måste ut från sin egna bekväma bubbla, där alla förstår varför kultur är viktigt men att man inte kan kommunicera det till andra:

“Jag tror att man tar kulturen för givet och det är en utmaning för kulturen och det är lite för att man har varit rädd för att bli ifrågasatt, rädd för att behöva förklara vad man har för effekter eller vad det blir för resultat för den insatsen vi gör” - (IP2)

Det främsta argumentet som framkom under intervjuerna gällande kulturens värde och bidrag handlade om dess ekonomiska effekter på samhället. Jag tolkar det som att detta var det enklaste argumentet att framföra eftersom det var oftast det som intervjupersonerna först hänvisade till. Nästan alla av dem framförde först ekonomiska argument gällande hur man kan argumentera för den offentliga kulturens nytta. Ifall detta var medvetet eller ej var oklart

men det stämmer överens med den nyliberalistiska hegemonin och den dominerande diskursen.

Historiskt sett har det upplevts som svårt att argumentera för kulturens nytta utifrån argument kopplat till ekonomi och effektivitet. Karlsson (2010) skriver att ifall man inför mer marknadiseringsmekanismer i förvaltningen kan man effektivisera verksamheten: *“Det brukar kallas New Public Management och är förvisso inte enbart av ondo. Men det bidrar till att ekonomisera delar av kulturlivet som länge varit skyddade från kravet att beräkna intäkter och kostnader”* (Karlsson 2010, s. 44). En av anledningarna till varför det har upplevts som svårt kan bero till viss del på att kulturen har setts ur en vänsterdiskurs. Karlsson (2020, s. 15) nämner hur Olof Palme 1969 svarade att man behöver leta ordentligt ifall man ska hitta en konservativt inriktad person i kulturlivet. Fortsättningsvis skriver Karlsson (2010, s. 54) att i den svenska debatten har diskussionen om kulturföretagande och kreativa näringar ofta uppfattats som en högerdiskurs. Det har endast setts som ett sätt att tvinga kulturarbetare till att bli egna företagare. Enligt detta synsätt överlämnas det kulturpolitiska ansvaret på marknadskrafterna.

Att argumentera för kulturens nytta utifrån ekonomiska- och effektiviseringstermer verkar däremot vara mer normalt i dagens klimat jämfört med tidigare. Detta kan bland annat utläsas i den senaste kulturpropositionen som inte har med formuleringen om att politiken ska motverka kommersialismens negativa verkningar (2009/10:3). Idag är alltså argumenten om hur kulturen kan bidra till en ökad ekonomisk attraktivitet allt vanligare (Kulturanalys Norden 2024, s. 23)

Vilka argument är det då som tjänstepersonerna använde sig av? Ett av de vanligaste argumenten som framkom under intervjuerna var att kulturen kan sägas skapa attraktionskraft och på så sätt höja statusen på kommunen ifråga. En av tjänstepersonerna i en liten kommun i VGR nämnde i relation till detta att hen arbetar med att utveckla ett beräkningsinstrument som visar hur mycket kulturell efterfrågan som skulle skapas ifall man exempelvis bygger 1000 lägenheter. Denna “kulturgenerator” kommer att beräkna ekonomiska värden av kulturverksamheter. Göteborgsregionen, som är ett kommunalförbund bestående av 13 kommuner skriver om projektet:

“Kulturgeneratören syftar till att kunna uppskatta sociala, samhälls- och fastighetsekonomiska värden som skapas av kulturverksamheter. Beräkningarna bygger på statistik inom Göteborgsregionen och ska kunna användas både utifrån befintliga bebyggelse och vid planering av nybyggnation. Verktöget ska kunna

beräkna kulturens förutsättningar och potential i såväl storstaden som i de mer glesbefolkade kommunerna” (Göteborgsregionen, 2024).

Tjänstepersonen från en mindre kommun i VGR utvecklade sitt resonemang gällande kulturens attraktivitet genom att svara:

“Jag argumenterar på det sättet för att kulturen gör min kommun mer attraktiv att bo och leva i. Det är så jag argumenterar och det gör ju fler.” - (IP7)

Argumenten om att öka en kommuns attraktivitet genom användningen av kultur är ett mycket vanligt argument för kommunerna. Myndigheten för kulturanalys (2021, s. 214) skriver att nästan samtliga svenska kommuner har liknande formuleringar om hur konst och kultur spelar en roll i att öka attraktiviteten för kommunens utveckling. Dessa argument om att öka en kommuns attraktivitet genom användningen av kultur och kreativa näringar är likt teorierna och modellerna från professorn Richard Florida (2006, s. 262). Florida menade att företag söker sig till platser där kreativa människor befinner sig eller vill befinna sig eftersom dessa är deras främsta målgrupp. Floridas teorier har genom åren fått utstå mycket kritik vilket har lett till att det idag inte är många som talar direkt om honom. Något som däremot är tydligt utifrån den här studiens resultat är att hans teorier och argument om hur vi tänker om kulturens roll fortfarande har ett stort inflytande. Det menar också Helena Holgersson och Erik Florin Persson i artikeln *The Lingering Presence of Richard Florida in Gothenburg's Future Vision* (2018) där författarna beskriver hur Floridas teorier fortfarande finns kvar i Göteborgs Stads kommunikering, det vill säga stadens uttalade mål med kulturen, även om de explicita referenserna är borttagna.

Risker med att argumentera för kulturens ekonomiska nytta

Kulturanalys Norden (2024, s. 47) skriver i sin rapport att ekonomisk tillväxt inte är en del av de kulturpolitiska målen. Man klargör dessutom att ifall kulturen och kulturella uttryck i högre grad värderas utifrån en ekonomisk än en konstnärlig logik så finns det en risk i att kulturen förlorar sin autonomi. När nu kultursektorn på grund av att det inte längre råder politisk konsensus på fältet måste lära sig argumentera för sin existens tyder mycket på att de blir allt mer underkastade de ekonomiska värdena (Karlsson, 2010, s. 44)

Tjänstepersonerna i den här studien kunde dock även se risker med att argumentera för kulturens värde utifrån ekonomiska termer och att det är tråkigt att det behöver göras:

“Nej men det är ju jättetragiskt och det är det jag säger att man måste prata om kulturens egenvärde” -
(IP10)

Här blir Horkheimer och Adornos teorier åter aktuella. Filosoferna hävdar att kulturindustrin endast producerar standardiserade och receptiva produkter som ska tillfredsställa massornas behov på ett förutsägbart sätt. De menar att kulturen blir som en vara som därmed kan utbytas på marknaden: *“Hela världen körs genom kulturindustrins filter”* (Horkheimer & Adorno 1947/2016, s. 143). Kulturindustrin har skapat en slags hegemoni där dess värderingar och normer har blivit hela samhällets normer. Denna dominans av kulturindustrin leder till en standardisering och homogenisering av kulturen där uttryck och perspektiv reduceras till stereotyper och kommersiellt framgångsrika formler. Detta begränsar människans förmåga att tänka kritiskt samt ifrågasättandet av det rådande systemet. Argumenten om självfinansiering och ekonomisering av kulturen riskerar att förvandla den till en form av industri som endast reproducerar rådande ideologi.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att argumentera för sin sak utifrån ekonomiska termer är en viktig aspekt i ett samhälle präglad av en hegemoni bestående av nyliberalism och kommersialism. Att den offentliga verksamheten numera arbetar mer utifrån ekonomiska och produktiva termer är en form av New Public Management som har varit genomgående för alla verksamheter, inte enbart kultursektorn. Det finns kritik som man kan framföra gällande dessa, men jag ställer mig undrande ifall det kanske är så att vi måste acceptera att verkligheten ser ut på det sättet idag, eller som Karlsson (2010) uttrycker det: *”Man kan och bör beklaga denna utveckling. Man bör bekämpa den. Men den hör till de villkor vi för tillfället lever under”* (Karlsson 2010, s. 44).

6.2 Kultur och politik

“Kulturarbetare larmar om politisk styrning”. Så låter en rubrik i SVT (2022, 7 december) från 2022 där fackförbundet DIK, som företräder bland annat bibliotekarier, kommunikatörer och museianställda släppt sin rapport om sina medlemmars oro. I svaren framkom det att många anser att förtroendet för ett öppet och demokratiskt samhälle minskar samt att över

200 personer har ansett sig blivit föremål för politisk styrning. Den uppfattade ökade politiska styrningen i landets kommuner kan sägas vara den andra konflikten och källa till oro som låg till grund för den här studiens syfte och frågeställningar. Inte minst efter att jag läst på kring händelseförloppet i Sölvesborg under 2020.

Vadet och huret

Alla som har uppmärksammat den kulturpolitiska debatten har någon gång stött på begreppet ”armlängds avstånd”. Kort sammanfattat betyder begreppet att politiken inte ska vara med och detaljstyra kulturen utan att den ska i så stor utsträckning som möjligt vara fri. Politikens uppgift är således att skapa förutsättningar för det fria kulturlivet, det vill säga att den ska sätta upp mål och riktlinjer för vad kulturen ska åstadkomma, men inte hur den ska åstadkomma det (Myndigheten för kulturanalys, s. 8, 9). Principen om armlängds avstånd har däremot ett problem, nämligen att den är svår att till fullo upprätthålla, främst på den kommunala och regionala nivån. Detta är på grund av att det saknas ett tillräckligt starkt politiskt ramverk som skyddar principen på dessa nivåer (Myndigheten för kulturanalys 2021, s. 10, 11). Föreställningen om armlängds avstånd var tydlig utifrån resultatet från den här studien. När jag frågade tjänstepersonen från Norrköping om principen om armlängds avstånd sa hen:

”Men sen är det ju alltid gränsfrågor för just kultur- och fritid finns det ju inga lagar som styr, utan det är ju en laglös verksamhet jämfört med skola där skollagen finns eller socialtjänsten, det finns olika socialtjänstlagar och sånt så egentligen behöver vi bara ha ett bibliotek i en kommun, thats it.” - (IP10)

Som citatet antyder så ses kulturverksamheten som en laglös verksamhet utan några regler eller stadgar. Den enda riktiga stadgan är bibliotekslagen, som bestämmer att varje kommun ska ha ett folkbibliotek samt att kommunen också ska översiktligt se över innehållet inom det (SKR 2023). Tjänstepersonerna var enade om att politikerna inte ska bestämma hur de kulturpolitiska målen ska uppnås men att de har en stor inverkan på vad som kulturen ska bidra med, det vill säga att politikerna får vara med och bland annat bestämma att kulturen ska hjälpa till med att arbeta för allas lika rätt till delaktighet eller för att lyfta socialt utsatta områden. Så länge det hålls på den nivån är det inte några problem, menade många. Men vad händer om de vill påverka i andra riktningar?

Ökad kommunal politisk styrning

Tidigare forskning gällande den politiska detaljstyrningen i kommuner visar att dagens tjänstepersoner uppfattar den politiska styrningen som mer påtaglig idag jämfört med en tidigare uppfattning (Montin, 2018, s. 67). Det verkar inte enbart vara inom kulturen som den politiska styrningen uppfattas ha ökat utan det gäller även för samtliga arbetsområden. I intervjuerna beskrivs det dagliga arbetet som mycket påverkat av beslut och anvisningar från både fullmäktige och kommunstyrelsen. Tjänstepersonerna i den här studien kunde också identifiera en ökad politisk orolighet, inte endast i Sveriges kommuner utan även utomlands. En av tjänstepersonerna från en kommun i VGR, svarade att den ökade styrningen inte hade kunnat ske för några år sedan:

”Det är klart att en sådan Norrköpingslösning hade nog varit omöjligt för som jag sa för 10, 20 år sedan. Det finns ju exempel på politiker som tar plats och som gärna går in och har synpunkter på allt ifrån vilka böcker som finns på ett bibliotek, vilken konst som hänger uppe och sånt där, och det tror jag också var väldigt svårt att tänka sig det liksom för 15, 20 år sedan att hade någon politiker gått in och tyckt någonting om det, då hade man ju skrattat åt personen.” - (IP8)

Ett spännande och intressant resultat från intervjuerna var att de flesta tjänstepersonerna inte hade upplevt någon detaljstyrning i deras respektive kommuner ännu, men att de hänvisar till andra kommuner som exempel:

”Jag har inte stött på det. Än så länge har de hållit armlängds avstånd, men jag har ju hört kollegor i andra kommuner muttra om att det finns kanske framförallt enskilda ledamöter som ska in och bröta.” - (IP7)

Ett av de mest tydliga exemplen av politisk detaljstyrning och politisk orolighet kopplat till den kommunala kulturverksamheten i Sverige skedde i Sölvesborgs kommun 2020. Kommunens föregående kultur- och bibliotekschef tvingades nämligen att lämna sin tjänst på grund av skilda åsikter mellan henne och det dåvarande politiska styret i kommunen, vilket var Sverigedemokraterna. Det problematiska enligt den före detta chefen var att politiken i allt högre grad ville styra innehållet i det kommunala kulturutbudet. Hen skriver:

“Jag fick också ett par ifrågasättanden från politiken via mejl. Det ena var från kommunalrådet själv som ställde sig frågande till den tjänsteskrivelse jag gjort när biblioteksplanen skulle upp i fritids- och

kulturnämnden, detta efter en återremittering där planen skulle prövas mot lagstiftningen. Det andra kom från fritids- och kulturförvaltningens ordförande och handlade om arabspråkig dockteater i barnkulturprogrammet. Ordföranden (SD) frågade efter vem som var ansvarig för bokningen och menade att ett utbud med arabspråkig teater inte är i linje med vad samstyret vill. Jag stod på mig i båda fallen, ändrade inte i min tjänsteskrivelse och ställde inte in eller bortförklarade någon teater.” - (Lenninger 2020)

Arabspråkig teater ansågs av ordföranden inte ligga i linje med vad Samstyret ville åstadkomma. Det finns även andra exempel där man från politiskt håll syftade till att endast ge bidrag till föreningar vars verksamhet var “rotade i sådana normer som format det svenska samhället” (Lenninger, 2020). Sölvesborg är inte det enda exemplet där en kommun har fått ta emot politisk detaljstyrning inom kulturområdet. I bland annat Kalmar blev det en diskussion kring “drag story hour” där politiken ville utreda hur bibliotekerna gör inköp, något som går emot hur svensk kulturpolitik tidigare har bedrivits (Farran-Lee 2022)

Händelserna från Sölvesborg kan sägas exemplifiera det som aktuell forskning om svensk kulturpolitik konkluderar, nämligen att radikalhögern har lyckats med att politisera kulturen genom att inkorporera den som en central del i sin ideologi. Linnea Lindsköld (2015, s. 9) menar att den utbredda tidigare konsensus som har funnits i den svenska kulturpolitiken har bidragit till att dessa partier och rörelser lyckats med att öka sin popularitet, något Mouffe (2008, s. 71) även teoretiserar då attraktionskraften hos de partier som är mot etablissemangen härleder sig från de etablerade partiernas oförmåga att erbjuda verkliga alternativ. Mikael Löfgren skriver i boken *Kulturstudier och statskonst* (2021) att Sverigedemokraterna har en egen kulturpolitik som i högre grad än de andra partierna är baserad på deras ideologi vilket Löfgren menar är fientlighet och rasism. I en riksdagsmotion 2013 ville partiet avveckla alla verksamheter som präglats av “mångkulturalistiska idéer”. Istället ville de se ett fokus på att stärka kulturarvet samt ett återupprättande av den nationella identiteten. Löfgren skriver:

“Föga förvånande kommer kulturarvet i fokus för SD:s kulturpolitik. Det är på den mytiska föreningen av kultur och natur framvuxen under årtusonden som den svenska identiteten konstrueras. Projektet är restaurativt: den gemensamma nationella identiteten behöver återupprättas och värnas mot de främmande krafter som hotar att söndra och förstöra den”. (Löfgren 2021, s. 54-55)

Även en del av de tjänstepersoner som jag intervjuat gör samma poäng, nämligen att Sverigedemokraterna har den tydligaste kulturpolitiken:

“Ja det tror jag, Sverigedemokraterna är ju, har ju och här tycker jag att de andra partierna måste stappa upp sig för Sverigedemokraterna har verkligen varit duktiga på att utforma den kulturpolitik som de vill och de kommer få igenom den om inte andra politiker ställer sig emot eller ifrågasätter” - (IP10)

Den ökade polariseringen inom den svenska kulturpolitiken går även att analysera utifrån Wendy Browns (2019) kritik av nyliberalismen och dess effekter på demokratin.

Nyliberalismen har enligt Brown lett till en omformulering av politiken och offentliga institutioner som bland annat har lett till den offentliga kultursektorns kommersialisering samt nedskärningar till den offentliga kulturen. Det nyliberalistiska tillvägagångssättet är att släppa greppet över ekonomin och att marknaden ersätter politiken. Marknaden blir därmed lösningen medan den statliga styrningen blir problemet. Brown skriver:

”There is, on the one hand, an obviousness to the claim that the neoliberal attack on political life contributed to today’s antidemocratic rebellions. Neoliberal policy aims to loosen political control over economic actors and markets, replacing regulation and redistribution with market freedom and uncompromised ownership rights. The Reagan-Thatcher years were shaped by the refrain that ‘government is the problem, not the solution’ to economic as well as social problems”. (Brown 2019, s. 58)

Kulturpolitikens ökade populism kan alltså sägas härleda från den tidigare rådande konsensus, vilket har lett till att de mer traditionella partierna inte har haft en tydligt definierad kulturpolitik. Som Mouffe (2008, s. 71,72) skriver så har det här öppnat ett tomrum som riskerar att fyllas av andra identifikationsformer, där en ny distinktion mellan “vi” och “de” formats, som bygger på oppositionen mellan “folket” och etablissemangen”. Etablissemangen kan i det här fallet ses som regeringen eller andra politiska institutioner. Den före detta kultur- och bibliotekschefen i Sölvesborg menade också att detta var en tydlig strategi av dåvarande politiska styre eftersom man försökte få legitimitet genom att skapa en liknande retorik mellan “vi” och “de”. Hen kopplar till två intervjuer i radio P1:

“Här framgår det tydligt hur man länkar samman en viss sorts kultur med en viss sorts människor - en liten klick av självutnämnda experter och proffstyckare, gärna från Stockholm och understödda av mediaeliten. Därefter ställer man den mot mot en kultur som påstås uppskattas av “vanligt folk”, en grupp som lämnar och hämtar barn på dagis, åker på semester en gång om året, har ett vanligare kneg och som bor “här”” - (Lenninger, 2020)

De nya populisterna är fullt medvetna om att politiken handlar om att skapa ett "vi" och ett "de". Mouffe (2008, s. 72) skriver att detta kräver en mobilisering av kollektiva identiteter, därför är lockelsen hos deras diskurs, som erbjuder kollektiva identifikationsformer som är uppbyggda kring en föreställning om "folket" attraktivt.

Enklare att prata om Norrköping än om Sölvesborg

Ett resultat från intervjuerna som var intressant var att intervjupersonerna verkade tycka att det var enklare att hänvisa till den oroliga samtiden utifrån ekonomiska termer och förklaringar än politiska. Som tidigare redovisat nämnde flera av tjänstepersonerna en bruten konsensus och en ökad polarisering, men det var de ekonomiska konsekvenserna som de först valde att konkretisera. Inflationen och hotet om nedskärningar upplevdes som enklare att diskutera och prata om än det politiska skiftet. En av tjänstepersonerna upplevde inte att hans kommun hade blivit drabbad av den politiska oroligheten än, så för hen var budgetfrågan den mest krävande:

"Nej, inte ännu utan det är egentligen mer en budget tekniska frågor än så länge att lyfta pengar så ska man ju säga då som i vår kommun så tar man ju också omprioriterar medel som andra funktioner eller den typen utav kommunlednings och styrningsfunktioner som finns ju som ofta är betydligt mycket dyrare än vad själva kultur- och fritid är. Där tar man också från samhällsbyggnadsprocesser och den typen av strategisk planering och sånt så att nej inte att man är liksom och petar i själva inriktningen i vårt utbud eller vad vi ska fokusera på men en stram ekonomisk politik." - (IP7)

Vid en följdfråga gällande hur den kulturpolitiska konsensusen möjligtvis håller på att brytas svarade tjänstepersonen att hen känner igen det. På senare tid har ett utmanande mot konsensusen mynnat ut i att kulturen argumenteras för att den i högra grad ska bära sina egna kostnader samt att andra politiska partier har kommit med sin egna agenda som inte endast är en kostnadsfråga utan handlar mer om synpunkter på vad det är som skattebetalarna betalar för:

"Men jag känner bara än så länge av den ena strömningen här i min kommun då, så är det just nu bara en pengafråga. Kulturen måste få kosta mer men i de flesta kommuner så är ju kultur- och fritid ett och samma. Så här är ju även fritid som ju också inte heller är lagstadgat får ju också släppa ifrån sig minst lika mycket om inte mer." - (IP7)

Fortsättningsvis kunde samma trend utläsas i diskussionen om kulturens värde eller nytta för samhället. Intervjupersonernas svar på dessa frågor var i högre grad kopplade till ekonomiska eller folkhälsovärden än demokratiska värden. Min studie pekar alltså på att tjänstepersoner i kultur upplever det som svårt att konkretisera och beskriva vilken demokratisk betydelse som kulturen har. Det uppfattas endast vara något som vi vet:

”Det låter ju jätteflummigt när man inte kan mäta det i siffror. Vad är produktiviteten? Och det kommer man aldrig kunna, det kommer aldrig kunna enligt New Public Management att sätta pinnar på hur bra det är, det går inte, men på något sätt vet vi vad det gör med oss” - (IP10)

Det fanns absolut en stark vilja hos tjänstepersonerna att diskutera kulturen utifrån andra värden än ekonomiska, men här hade de svårare att formulera sig. I en av intervjuerna gavs svaret att det är en intressant utmaning som kommunerna nu ställs inför eftersom alla som jobbar eller på något sätt är involverade med kulturen vet att dess investeringar syns över tid i många olika områden. Frågan är hur man ska kunna förmedla detta till politiker? Hur ska man exempelvis kunna förmedla att kulturen levererar i kravet om att bryta segregationen?

”Vad gör ni för att bidra till det? Det blir ju en intressant utmaning för att vi vet ju att kulturens investeringar över tid syns i andra frågor som folkhälsa men i varje dag perspektiv, alltså, hur gör vi det? Ska vi säga att biblioteksverksamheten och liksom verksamhet, mötesplatsverksamhet till stadsdelar och så, absolut, men den här andra delen, mer producerande, den fria konsten, hur mäter vi det? Hur berättar vi för politiken om att vi faktiskt levererar mot en så tydlig som segregation? Det är ju ett ganska starkt begrepp liksom, så det har vi ju diskussioner om hur vi ska närma oss och hur mycket kan vi bidra i det?” - (IP3)

Att det är enklare att kommunicera ekonomiska värden än demokratiska, tolkar jag som att det finns en dominerande diskurs, bestående av nyliberalistiska argument, som undertrycker politiskt motstånd genom att definiera politiken inom en marknadslogik. Nyliberalismen har lyckats med att omvandla kulturen till att bli en ekonomisk sfär (eller en kulturindustri) där olika marknadsvärden och effektiviseringsvärden får företräde framför demokratiska värden (Brown 2015). Detta kan vara en förklaring till att det är enklare att diskutera kulturens ekonomiska effekter istället för de demokratiska. Fortsättningsvis har även nyliberalismens idéer infiltrerat den offentliga verksamheten där *New Public Management* är arbetssättet som används. För att kunna argumentera för sin nytta behöver man i dagens klimat mäta nyttan i ekonomiska och produktiva termer.

Ytterligare kan förklaringarna även analyseras utifrån kulturpolitikens tidigare konsensus. Den konsensus som har funnits har bidragit till att man inte har haft behovet av att diskutera dess värde särskilt mycket utan att det har accepterats i stora drag. Karlsson (2010, s. 240) skriver att 1974 års framgångsrika kulturpolitik har blivit ett offer för sin egen framgång. Kulturpolitiken har alltså varit så stark under lång tid att den inte behövt motiveras vilket har gjort att de politiska motiven har fallit i glömska. Diskussionen har därmed avideologiserats och resulterat i en opolitisk, teknokratisk diskurs. Istället borde politiken enligt Chantal Mouffe (2008, s. 71) vara en arena för konflikter och rivalitet mellan diverse åsikter istället för att endast se till dess konsensus. Linnea Lindsköld (2015, s. 10) menar även att alla kulturpolitiska forskare borde applicera detta perspektiv eftersom det endast är då man kan tvinga kulturpolitiken till att bli det dess namn syftar till, nämligen politisk. Ifall man hade tillämpat detta perspektiv på debatten om den svenska kulturpolitiken hade man kunnat undersöka bland annat hur ekonomiska aktörer strävar efter att forma den offentliga kulturdebatten utifrån dess egna diskurs.

Resultatet från intervjuvärdaren får symbolisera att det finns en konflikt mellan kulturens demokratiska funktion jämfört med dess ekonomiska. Det är lättare att diskutera det som har skett i Norrköping med tydliga argument jämfört med vad det är att diskutera det som händer i Sölvesborg. Norrköping symboliserar alltså i det här fallet den ekonomiska oroligheten medan Sölvesborg symboliserar det politiska skiftet som har skett inom svensk kulturpolitik. Trots att det var svårare att formulera sig om kulturens demokratiska funktion fanns det ändå en del argument som var återkommande.

Kulturens demokratiska argument

Ett demokratiskt argument som trots allt framfördes under intervjuerna var att kulturen och dess utbud kan bidra till en ökad vilja att delta i samhällslivet. Kulturanalys Norden (2024, s. 7) redovisar för studier som pekar på hur kulturen ger upphov till uttryck, reflektion och kritiskt tänkande samt en ökad vilja att delta i samhällslivet. En av tjänstepersonerna från en mindre kommun i VGR svarar här på frågan vad kulturen bidrar med:

”Så det är klart att jag tror att det också bidrar till att man känner sig mer som en del av samhället och kanske blir mer sugen på att gå och rösta.” - (IP7)

Kulturen kan dessutom ge upphov till att känna stolthet inför en plats eller en region (Kulturanalys Norden, 2024, s. 51). Den tidigare tjänstepersonen från Norrköping menade att man kan prata om alla horisontella värden men att hen ville påpeka hur viktigt kulturen kan vara för individen och kollektivet:

”Men just för individen liksom så är det jätteviktigt och så tror jag också för kollektivet att det skapar en identitet tillsammans på något sätt. Men i Borås så har de ju faktiskt det här fantastiska konsten som man satsar på i staden som faktiskt har gjort staden vidare känd, men jag tänker att någonstans så var det ganska mycket liv när man satt upp den där Pinokio statyn. Men nu är ju boråsarna ganska nöjda och stolta över den liksom. Och all annan konst som finns som man går runt och tittar på liksom, så att någonting har ju hänt med identitet. Denna Sveriges regnigaste, tråkigaste stad.” - (IP10)

Dessa två argument var återkommande under intervjuerna, men det var ett specifikt argument för kulturens demokratiska funktion som det trycktes mest på, nämligen den offentliga kulturella verksamhetens funktion som en offentlig plats:

”Klart att det finns ingen viktigare institution med att kunna hyra möteslokaler. Billigt att ha ett bibliotek som är öppet där jag kan hämta litteratur eller ordna författarsamtal. Det är ju en väldigt central del i det politiska livet i en kommun att det finns möteslokaler, att det finns ett bibliotek och arenor för att samlas och prata och så att ja det har betydelse.” - (IP7)

Det här argumentet gällande det offentliga rummet berör främst den kommunala biblioteksverksamheten. Vid frågan om vad den kommunala kulturverksamhetens demokratiska funktion är så lyfte många fram biblioteket som en central del. En av tjänstepersonerna såg biblioteket som kommunens tyngsta demokratiska funktion. Biblioteket blir ett slags nav, en mötesplats där det finns verkliga människor med mängder av olika politiska åsikter. Att kunna ha möteslokaler är som citatet ovan beskriver, en väldigt central del i det politiska samtalet. Dessa argument är enkelt att koppla till Jürgen Habermas teori ‘the public sphere theory’. Det offentliga samtalet bör ske i en offentlig sfär som är skild från staten och marknaden där människor får möjlighet att uttrycka sina åsikter och påverka samhällsförändringar. *“By the public sphere” we mean first of all a realm of our social life which something approaching public opinion can be formed*” (Habermas et al. 1964/1974, s. 49).

Den kommunala kulturverksamheten bidrar med att främja demokratin och ett levande politiskt samtalsklimat. Ifall den ekonomiska, nyliberala tanken om att det måste vara

ekonomiskt lönsamt vinner så finns det en risk att den här funktionen försvinner steg för steg. I en av intervjuerna diskuterades det faktum att man i en del kommuner inte lägger resurser på att bygga ett riktigt bibliotek, utan att man istället bygger olika serviceställen där man kan reservera, hämta och lämna böcker eftersom detta ses som mer lönsamt ur en ekonomisk synvinkel. Problemet är att det då inte följer bibliotekens demokratiska uppdrag eftersom det då inte blir någon mänsklig interaktion, det kommer inte heller finnas någon möjlighet till att ordna föreläsningar, panelsamtal eller liknande utan det blir endast en plats som blir instrumentell och styrd av en marknad. Den dominerande diskursen om att implementera mer nyliberalistiska praktiker har enligt Hoskyns (2014, s. 61) ändrat meningen för den offentliga sfären. Demonteringen av det offentliga, vilket serviceställen representerar, riskerar att försvaga dess koppling till den offentliga sfären, ett område som behövs för det politiska samtalet.

Det är mot denna bakgrund som det även går att använda Mouffes argument om att vara *radikal demokrat*, alltså att försvara och utveckla de institutioner som individer och sociala rörelser kan ställa krav på frihet och jämlikhet samt ifrågasätta rådande maktförhållanden (Mukhtar-Landgren & Svärd 2016, s. 26). Den kommunala offentliga kulturverksamheten är en demokratisk institution som framhäver den offentliga sfären, ett område som gör det möjligt att ifrågasätta rådande maktförhållanden. Därför behöver den upprätthållas.

Som den här studien har exemplifierat och diskuterat så blir kulturen lätt bortprioriterad. Den ställs emot andra sektorer som anses vara viktigare och får därmed ännu mindre bistånd än vad den redan tidigare fick. Kanske borde det vara tvärtom?

”Ja, det kanske det är för det kanske är en orolig tid, alltså internationellt är det ju politiskt och även ekonomiskt. Jag tänker ju att i politiskt oroliga tider så blir kulturen ännu viktigare. Kulturen är ju liksom en frizon där man kan kommentera, ha möjlighet att uttrycka tankar och känslor etcetera på ett annat sätt.” - (IP8)

Citatet från en av tjänstepersonerna exemplifierar just det faktum att kulturen har en kraft som inte nödvändigtvis kan mätas i ekonomiska termer eller förklaringsmodeller. Citatet visar även att det just är i tider av oro som kulturen behövs som allra mest eftersom kulturen och konsten är det som Jonsson (2022, s. 124) menar är det medium som fortast och bäst pekar ut den representativa demokratins svagheter, och samtidigt bidrar till dess förnyelse. Kulturen är som tjänstepersonen i citatet ovan säger, en frizon där man kan kommentera, ha möjlighet att

uttrycka tankar och känslor samt att kulturen har en förmåga att tränga bortom representationens gränser och därmed kunna se en alternativ verklighet.

Konsekvenser för verksamheten

Många av tjänstepersonerna kunde se en politisk orolighet, men mer så på en nationell/riksdagsnivå än på den kommunala nivån. En del trodde dock att denna politiska turbulens även så småningom kommer att landa på den kommunala nivån. Svaren från intervjuerna visade att det fanns en sorts försiktighet kopplat till det mer vardagliga, konkreta arbetet som genomfördes på daglig basis, och att denna antas öka ifall polariseringen kring kulturfrågor fortsätter. Med tanke på den ekonomiska och politiska situationen svarade en del att det kan resultera i att man som tjänsteperson väljer att vara försiktig med vilket kulturutbud som kommer göras tillgängligt. På frågan vilka kulturprojekt som kommuner kommer att satsa på framöver svarade en av tjänstepersonerna från en mindre kommun i Halland att det är lätt att det kan bli lite populistiskt:

”Ja, men då förutsätter jag mig att det är lätt att bli lite populistisk, för då utsätter vi oss inte för risken att få kritik för varför vi gör någonting. Jag tror det är ganska mänskligt att försöka skydda sin verksamhet genom det” - (IP5)

Den andra tjänstepersonen från samma kommun, som intervjuades samtidigt, utvecklade resonemanget gällande vilka projekt man kommer satsa på genom att svara:

”Man kommer satsa på det man känner är tryggt. Så där blir det inte en diskussion eller politisk debatt om det för att då kan man ändå underhålla någon form av kultur.” - (IP4)

Vad är det då för typ av ”trygg” kultur man som kulturarbetare kan känna sig trygg med idag eller i framtiden? Ett svar som framkom från intervjuerna var att vissa tjänstepersoner trodde att vi kommer att få se ett större uppsving i satsningar på kulturarv. En av tjänstepersonerna i en liten kommun i VGR svarade att det idag finns debatter om till exempel vad en kulturkanon kan vara för något samt att det kanske finns en mer inriktning från högerpartierna som vill ha ett större fokus på kulturarv och liknande. En annan intervjuperson trodde också att fler resurser kommer bli allokerade till kulturarvssektorn.

“Ja, men nu blåser ju de här vindarna. Det noterar hela de här texterna, bara kulturarvet var viktigt, jätteviktigt med traditioner och kulturarv så att där tror jag att kulturarvsektorn kommer få ett uppsving beroende på vad man gör naturligtvis.” - (IP10)

Inför riksdagsvalet 2022 intervjuade *Dagens Nyheter* alla åtta riksdagspartiernas kulturpolitiska talespersoner där en av frågorna löd ”vad vill ni göra för det svenska kulturarvet?”. Liberalernas kulturpolitiska talesperson Christer Nylander svarade att kulturarvet spelar en viktig och svår roll i tider av polarisering och ytlighet (Lesseur & Ahlström 2022). Dessutom svarade Socialdemokraternas kulturpolitiska talesperson Jeanette Gustavsdotter att kulturarvet är något som omfattar oss alla och att det enar och skapar en gemensam stolthet. Alltså verkar det på ett plan finnas en konsensus över att kulturarvet är något som behöver satsas på, inte endast från ett politiskt läger utan från båda sidor.

Idén om att det endast är naturligt att förhålla sig på det sättet, att arbeta försiktigt för att inte skapa någon ytterligare oro är troligtvis en ganska universell tanke. Det behöver däremot inte betyda att det är oproblemiskt. Visst kan det anses som något positivt att det kommer finnas ett kulturutbud oavsett hur populistiskt argumenten inom kulturpolitiken blir, men ifall man som tjänsteperson eller utnämnd kulturarbetare endast vågar satsa på den typen av kultur som inte skapar något politisk debatt eller gör så att verksamheten på något sätt kritiserar så riskerar kulturen att förlora sin autonomi, det vill säga att den inte kommer vara lika fri. Att eliminera “meningsmotståndaren” utgör enligt Mouffe (2008, s. 36) ett allvarligt demokratiskt problem. Detta eftersom avsaknaden av en tydlig agonistisk konflikt tar bort möjligheten för en ordentlig, legitim och institutionaliserad opposition. Dessutom gör avsaknaden av konfliktutrymme det svårare att formulera ett politiskt alternativ.

Att endast fokusera på ett kulturutbud som inte utsätter verksamheten för någon risk att bli ifrågasatt eller kritiserad är dessutom likt det som Horkheimer och Adorno (1947/2012, s. 162) skriver. Nämligen att kulturens roll endast blir att reproducera den rådande ideologin och skapar därmed en kulturell hegemoni som inte kritiserar eller försätter makten i någon form av riskposition.

Den här risken var det också en del tjänstepersoner som var varsamma om ifall den politiska oroligheten skulle bli mer påträngande. Ett tema från intervjuerna var att det var viktigt att vara modig. I tider där olika kulturevent blir stoppade eller på andra sätt blir hotade av säkerhetskäl som sagostunder med dragqueens (SVT, 9 februari 2024) är det enkelt att endast välja den formen av kultur som är till för att “göra folk glada”

“Vi pratar ganska ofta om det att vi inte ska bli fega, alltså vi får inte bli rädda. Vi hade ju kunnat fylla hela programmet med artister och föreläsare och andra som bara vill sprida glädje, och det är inget fel med det, men det blir väldigt ensidigt och slätstruket program” - (IP1)

Slutligen menade tjänstepersonerna som blev intervjuade att debatten om kulturpolitiken och kulturens värde inte behöver vara någonting negativt utan att det faktiskt borde ses som något positivt. Samtliga intervjurespondenter menade att ifrågasättandet av den offentliga kulturen och dess funktion är i grunden hälsosamt, det var något som man identifierade som en positiv förändring.

“Jag tror alltså, men om det är kultursektorn i kommunen, jag tror att det är ganska hälsosamt att man ska argumentera för varför man finns och visar framförallt på verksamheten och sånt här och att man gör folknyttiga saker liksom eller bra saker som folk uppskattar som man inte känner att man bara kastar bort då liksom så jag tror inte det är någon direkt risk i att vi ifrågasätts. Det är väl ett ganska så bra demokratiskt grundgrej, så liksom att vi ska vara granskade.” - (IP9)

Citatet från en av intervjurespondenterna stämmer väl överens med Mouffes (2008, s. 35, 36) tankar om politisk agonism där politiken behöver ses som en arena för konflikter, detta är ett bra demokratiskt fundament. Dessa konflikter tvingar kulturpolitiken till att bli politisk vilket i sin tur kan leda till att dess värde återigen kan diskuteras och synas. Frågan kvarstår om detta nu är på väg att hända eller om kulturen och dess politik har blivit övertagen av en alternativ rörelse som endast använder sig av populistiska argument och därmed styr diskursen (Lindsköld 2015: Frennander 2024). Fler politiska partier behöver formulera ett tydligare mål med sin kulturpolitik, annars förblir kulturen ett avpolitiserat område som är enkelt utsatt för populism.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis finns det en tydlig skillnad i dagens samhälle kopplat till den politiska styrningen av kulturen. Begreppet “armlängds avstånd” debatteras mer flitigt där det bland annat argumenteras för att omdefiniera begreppet. Den här förändringen var det svårare för tjänstepersonerna i min studie att sätta ord på jämfört med den ekonomiska samhällsförändringen, något som delvis beror på den tidigare konsensus som har rått över den svenska kulturpolitiken samt den dominerande nyliberalistiska diskursen. Trots detta kunde tjänstepersonerna i den här studien identifiera några olika demokratiska argument för

fortsättningen av den offentliga kulturen. Det främsta av dessa argument var att den offentliga kultursektorn bidrar med en offentlig sfär vilket är något som kulturpolitiken är baserad på. Skillnaden i den politiska styrningen och kultursektorns allt mer populistiska argument resulterar i att det offentliga kulturutbudet riskerar att bli mer homogent och standardiserat istället för att vara ifrågasättande. Slutligen kunde det även identifieras fördelar med att kulturen och dess verksamhet numera blir mer ifrågasatt. Debatten om kulturen och kulturpolitikens syfte kan resultera i ett återpolitiserande av ett område som under lång tid varit avpolitiserat.

6.3 Demokratins väktare eller tjänare?

Min studie har visat att den oroliga samtiden inom kulturpolitiken förstås utifrån två kategorier, en ekonomisk och en politisk/demokratisk. Dessa två kategorier är även de två huvudkategorierna i det som Lundquist (1998, s. 53) kallar för *vårt offentliga etos*. Ekonomivärden och demokrativärden är fundamentala värden som bör tillämpas på den offentliga verksamheten. I praktiken förhåller sig tjänstepersoner till diverse olika normativa värden, nämligen demokrati-, rättssäkerhets-, effektivitets- och professionsvärden (Johansson m.fl, 2018, s. 14). En tjänsteperson ska lyda lagen, vara lojal mot överordnade samt visa hänsyn till samhällsmedlemmarna (Lundquist, 1998, s. 106). Problemet, som Lundquist menar, är att samtliga krav kan hamna i konflikt med varandra och de värdena som ingår i vårt offentliga etos. Det finns med andra ord en stor komplexitet och motsägelsefullhet i rollen som tjänsteperson. Detta resultat var tydligt utifrån de genomförda intervjuerna då det fanns en komplexitet i hur man förhåller sig till de ekonomiska och politiska förändringarna:

”Vill vi boka en drag queen uppläsning så gör vi det, men jag tror inte vi kommer att boka just det exemplet... det tror jag har mycket mer påverkan med hot och våld... tyvärr när du sa det om demokrati alltså... jag tror det har jättestor effekt att man tänker att vi ska boka det här för barn men då behöver vi också boka väktare och... jag tror att det är risken för att det blir för hotfullt och våldsamt på evenemanget skulle göra att vi... inte skulle göra det.” - (IP6)

Citatet ovan från en av de intervjuade kommunala tjänstepersonerna kan sägas exemplifiera och symbolisera motsägelsefullheten i rollen som tjänsteperson. Det var uppenbart att hen som tjänsteperson ville boka vilken akt som hen ansåg lämplig men att det inte var riktigt så enkelt idag. Det finns väldigt många olika krav man som tjänsteperson hela tiden måste

förhålla sig till. I det här exemplet yttras alla de olika normativa värden som en tjänsteperson måste förhålla sig till och där värdet om säkerhet ges stor vikt. I en tid markerad av oroligheter, där polariseringen av samhället blir större och större kanske detta värde måste tas i allt större beaktning, något som i sin tur kan riskera att de andra värdena som demokrativärdet minskar i prioritet.

På grund av komplexiteten och motsägelsefullheten i rollen som tjänsteperson kan det vara svårt att med hundra procents säkerhet säga hur man bäst ska förhålla sig i olika situationer då man har såpass många normer och värden att förhålla sig till. Detta kunde även synas i svaren från intervjuerna då det gavs olika svar som visade på normerna av att vara lojal, både till verksamheten och politiken (överordnad), lyda lagen samt visa hänsyn till samhällsmedlemmarna. Utifrån teorier samt svaren från intervjuerna så finns det främst två olika tillvägagångssätt man som tjänsteperson kan tillämpa ifall politiken som genomförs inte följer det som Lundquist (1998, s. 132) kallar *egenetik*.

Sorti eller lojalitet

Den kommunala tjänstepersonen är per definition underordnad den representativa demokratin och dess institutioner. Däremot har relationen mellan tjänstepersoner och politiker hittills varit helt oreglerad i lagstiftningen (Johansson m.fl, 2018, s. 14). Hur kan man då som tjänsteperson förhålla sig till stora nedskärningar respektive politisk styrning? Det är en fråga som i sin natur är svår att besvara. Resultatet från intervjuerna var inte heller helt likställda gällande tillvägagångssättet ifall den kommunala verksamheten skulle bli påverkad av ekonomisk och politisk turbulens. En del tjänstepersoner svarade att ifall den polarisering av kulturfrågor som är tydligare på riksdagsnivå skulle komma ner till kommunerna så skulle hen förhålla sig till det ganska neutralt, som här till exempel:

”Om det kommer hit ner så kommer jag förhålla mig ganska neutralt i det för att det är min roll liksom, annars gör jag inte mitt jobb faktiskt och kan man inte göra det då kanske man faktiskt inte ska vara tjänsteman, då är det en annan roll du efterfrågar” - (IP4)

Hen menade att det man som förvaltning kan göra är att vara tydligare med att beskriva den objektiva delen och ge goda beslutsunderlag för den politiska nämnden samt att beskriva vilka konsekvenser ett eventuellt beslut skulle leda till, detta eftersom det är den demokratiska processen. Detta verkade vara ett liknande förhållningssätt i många av

kommunerna, kanske för att man än så länge inte hade sett särskilt stora förändringar i sina verksamheter. På grund av att intervjuaren visade att det inte hade skett stora förändringar i just deras kommuner var det intressant för mig och för studiens syfte och frågeställningar att ta reda på hur tjänstepersoner har förhållit sig till förändringarna i kommuner som har blivit mer påverkade. Som tur var lyckades jag få en intervju med en person som tidigare hade en högt uppsatt tjänst i Norrköpings kommun. Hon presenterade ett liknande argument som tjänstepersonen ovan gällande att det enda du verkligen kan göra som tjänsteperson är att öka kunskapen hos politikerna. Det som skiljde personens svar var däremot att hen inte upplevde att man kan fortsätta vara neutral utan att man måste våga säga ifrån ifall det finns saker som man inte längre kan acceptera:

"Det finns någonstans en, jag känner ändå att man får, man måste säga ifrån alltså, det finns någonstans man inte kan acceptera saker längre och där behöver vi vara fler som gör det. Men jag förstår dem som kanske inte vågar eller som tänker att, ja men jag stannar kvar och ser vad jag kan göra här och så där ja och det kanske funkar det också, men i längden så skulle jag aldrig kunna jobba när någon talar om vad jag får, vad vi liksom begränsar liksom vad vi får visa på stadsmuseet eller konstmuseet eller talar om vilka böcker eller inte som vi får ha eller vilka föreningar som får hyra lokaler hos oss eller inte liksom. Det, det blir ju helt galet. Det är ju inte politiken som ska bestämma det" - (IP10)

Det var även intressant att titta på andra exempel där den kommunala kulturpolitiken hade genomgått stora förändringar och där det hade skett ett maktskifte. Därför tog händelserna i Sölvesborg min uppmärksamhet. Som tidigare redovisat lämnade kommunens tidigare kultur- och bibliotekschef sin roll då hen upplevde att hen inte längre kunde arbeta under den politiken som styrde kommunen.

"Sannolikt hade min position i Sölvesborg förr eller senare blivit ohållbar ändå. För hur blir man opolitisk tjänsteperson när plötsligt all kultur i en kommunal förvaltning blir politik? När barnkulturprogram och bibliotekens innehåll blir ifrågasatta utifrån politisk ståndpunkt, samtidigt som konstinköp förväntas filtreras genom politiska program för vad som är bra konst? - (Lenninger 2020)

Dessa två skilda synsätt, att vara lojal eller lämna sin tjänst, som exemplifieras av resultatet gällande vad man ska göra ifall den kommunala kulturpolitiken blir mer orolig är de enda två alternativen som en tjänsteperson har enligt Lundquist (1998, s. 132). Privata uppfattningar kan och får aldrig rättfärdiga en vägran att lyda lagen eller att vara illojal mot överordnade. Ifall makthavarna skulle föra en politik som inte är i linje med ens *egenetik*, men ifall denna politik är i enighet med vårt offentliga etos så finns det endast två alternativ för

tjänstepersonen; lojalitet eller sorti. Tjänstepersonerna från Norrköping och Sölvesborg valde alltså sorti när politiken i deras kommuner inte längre stämde överens med deras *egenetik*, medan tjänstepersonen från kommunen i Halland menade att om hen skulle hamna i en liknande situation, så skulle hen fortsätta arbetet och därmed välja lojalitet. Frågan är vart gränsen går för en tjänsteperson då man inte längre kan vara lojal?

Demokrati eller meritokrati? Vem ska bestämma?

Meritokratiska värden och principer har över tid flyttats fram i sina positioner på bekostnad av demokratiska värden och principer. Dessutom uppfattar tjänstepersonerna idag enligt tidigare forskning att deras utbildning och expertkunskap gör att de blir bättre anpassade än kommunalt förtroendevalda att tolka och implementera lagar och regler utifrån ett nationellt likvärdighets- och rättsäkerhetsperspektiv (Johansson, 2018, s. 124). Detta kan uppfattas som negativt i ett demokratiskt perspektiv eftersom den meritokratiska positionen upprätthåller tjänstepersoners tolkningsföreträde över politikernas (Johansson m.fl, 2018, s. 174). Svaren från mina intervjuer kan sägas stämma överens med dessa studier. Tjänstepersonen från Norrköping upplevde bland annat att politikerna inte hade särskilt stor koll på vad kulturpolitiken innebär eller hur man ska implementera den. Tjänstepersonerna som i de allra flesta fall har mycket högre utbildning än politikerna som ofta är fritidspolitiker uppfattas i det här fallet som experter och kan därmed ge bättre svar på hur man ska genomföra verksamheten.

Däremot är det som tidigare nämnts ett faktum att tjänstepersoner per definition är underordnade den representativa demokratin. Detta menade också en del tjänstepersoner var viktigt att ha med sig i beräkningen gällande verksamheten. En tjänsteperson från en kommun i VGR Stad svarade:

"Som kulturarbetare håller jag inte alls med argumenten att kulturen ska bära sig själv, men som folkvald politiker har man rätt i att göra det" - (IP3)

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar min studie att den oroliga samtiden inom kultursektorn kan förstås genom två huvudkategorier: ekonomisk och politisk/demokratisk. Dessa kategorier speglar de grundläggande värdena i vårt offentliga etos. Tjänstepersoner förhåller sig samtidigt till flera

olika normativa värden vilket gör att det finns en komplexitet och motsägelsefullhet i rollen som tjänsteperson. Flera olika normativa värdena kan hamna i konflikt med varandra vilket återspeglas i intervjuerna där tjänstepersonerna uttrycker svårigheter med att navigera mellan politiska och ekonomiska förändringar, speciellt när säkerhetsvärden får en stor betydelse i oroliga tider. Enligt teorier från Lundquist (1998) och intervjuer med kommunala tjänstepersoner finns det främst två förhållningssätt när politiken inte stämmer överens med ens egen etiska syn: antingen kan man lämna (sorti) eller välja att stanna (lojalitet). Exempel från Norrköping och Sölvesborg visar hur tjänstepersoner i dessa kommuner antingen lämnar sina positioner eller anpassar sig till politiska beslut. Båda de tjänstepersonerna jag använde mig av i studien valde att lämna sina tjänster.

Dessutom finns det en pågående debatt gällande demokrati eller meritokrati, där tjänstepersoner, på grund av sin expertis, kan känna sig bättre lämpade än politiker att tolka och implementera lagar. Detta kan uppfattas som problematiskt ur ett demokratiskt perspektiv eftersom det ger tjänstepersoner tolkningsföreträde över folkvalda politiker. Trots detta är tjänstepersoner underordnade den representativa demokratin och måste förhålla sig till politikens beslut.

7. Slutdiskussion

I det här kapitlet sammanfattas och diskuteras studiens viktigaste resultat. Uppsatsen började med ett citat som beskrev den tidigare konsensus som rått för den svenska kulturpolitiken. En konsensus som har fått motstå allt fler motsättningar i den samtida debatten där kommuner som Norrköping och Sölvesborg representerar två olika förändringar inom kulturpolitiken. Inflationen ökar i samhället vilket har bidragit till att hotet om ekonomiska nedskärningar i den offentliga kulturverksamheten blir allt mer realistiskt. Den ekonomiskt oroliga tiden är inte det enda som kan sägas hota verksamheten, det finns även ett politiskt skifte som trycker allt mer på populistiska argument för kulturen. Dessa förändringar, både den ekonomiska och den politiska, har tjänstepersonerna i den här studien endast märkt av en liten del, men de är beredda på att det kan komma mer i framtiden.

Tidigare forskning visar att kulturpolitikens tidigare konsensus bidragit till att alternativa röster, som exempelvis nationalistiska, de senaste åren tagit en större plats och därmed kunnat styra diskursen (Lindsköld 2015; Frennander 2024). Med hjälp av teorier av Chantal Mouffe, Wendy Brown och Teresa Hoskyns har jag försökt förstå den samtida debatten om den svenska kulturpolitiken och samtidigt kasta ljus över hur man kan argumentera för den offentliga kulturens nytta utanför en ekonomisk logik

7.1 Ekonomi trumfar demokrati

I en del debatter har kulturen varit ett föremål för offentliga besparingar. Norrköping har varit det tydligaste och mest mediala exemplet för detta. Argumenten som har spridits i Norrköping gällande kulturens samhällsnytta och ifall den i högre grad ska bära sig själv, tolkar jag som en effekt av en dominerande diskurs där nyliberalismens argument råder. Detta exemplifieras i den här studiens resultat då det var enklare att prata om kulturens ekonomiska förutsättningar och dess ekonomiska bidrag till samhället än vad det var att diskutera dess demokratiska funktion. I en tid med hög inflation där kulturens roll är ifrågasatt har tjänstepersonerna i den här studien kunnat peka på en rad olika ekonomiska argument för den offentliga kulturen. Det argument som gavs mest utrymme var att kulturen bidrar till att öka en specifik plats attraktivitet. Richard Floridas (2006) teorier och argument om att städer måste attrahera ”den kreativa klassen” för att konkurrera kan sägas fortsätta existera undermedvetet inom den kommunala kultursektorn.

Det finns dock risk för negativa konsekvenser med ekonomiseringen av kulturen. Det kan leda till att man enkelt kan glömma dess demokratiska funktion, något som Wendy Brown (2015, s. 123, 124) argumenterar för. När offentliga verksamheter numera ofta drivs av New Public Management (NPM), det vill säga förflyttningen av den privata sektorns termer och styrning till den offentliga samt användning av ekonomiska tekniker som incitament, outsourcing, entreprenörialism och tävling för public goods, behöver kulturen också kunna argumentera utifrån ekonomiska termer och argument, vilket tjänstepersonerna jag intervjuat lyckades med.

Ett viktigt resultat av min studie är dock att det inte var lika självklart för dem att diskutera kulturens demokratiska funktion. Jag tolkar det som att den dominerande diskursen har bidragit till att demokratiska värden blir sekundära till ekonomiska. Trots detta lyckades tjänstepersonerna identifiera några demokratiska argument för den offentliga kulturverksamhetens funktion. Det mest återkommande av dessa var att kultursektorn bidrar med en offentlig sfär, något som riskerar att gå förlorat ifall den kommunala kulturen ska i högre grad finansiera sig själv.

Slutligen består vårt demokratiska etos av två grundvärden, nämligen ett demokratiskt värde och ett ekonomiskt värde. I en tid med ekonomisk osäkerhet är det enklare att luta sig på ekonomiska värden men det är samtidigt viktigt att även prioritera demokrativärdena eftersom den offentliga sektorn arbetar med andra mål och på andra villkor än den privata (Lundquist, s. 128). Osäkerheten och polariseringen i samhället har även lett till att man måste värdera rättssäkerheten högre, något som också kan vara en orsak till att det är svårare att motivera för den offentliga kulturens demokratiska funktion.

7.2 Rum för konflikter

Nyliberaliseringen av samhällets institutioner samt den svenska kulturpolitikens tidigare konsensus har utöver de senaste årens ekonomiska svårigheter även skapat en politisk instabilitet som resulterat i att nya rörelser, grundade i nationalistiska argument kunnat omformulera diskursen till sin egen fördel (Lindsköld 2015, s. 9; Frennander 2024, s. 50). I studien har jag argumenterat för att den pågående debatten om kulturpolitiken och vad dess funktion i förlängningen kan vara något som är positivt. Som jag återkommit till genom texten och som Chantal Mouffe (2008) teoretiserar behöver politiken vara en arena för konflikter och motsättningar. Den tidigare politiska konsensus som har rått inom den svenska

kulturpolitiken har alltså enligt tidigare forskning från exempelvis Lindsköld (2015) och teorier från Mouffe (2008) inte varit något att eftersträva. Anledningen är att konsensusen har lett till att politiken har tappat sitt fokus och man har på många plan glömt av varför man över huvud taget ens har en kulturpolitik (Karlsson 2010, s. 11). Tjänstepersonerna som var involverade i den här studien var positivt inställda till att kulturen och dess värde numera får större uppmärksamhet och att man börjat argumentera för den igen. Debatten bidrar till att verksamheterna får tänka över sin roll och varför de existerar, något som har varit en avsaknad under lång tid.

Sammanfattningsvis är det tydligt från resultatet att de politiska partierna förutom Sverigedemokraterna behöver bli bättre på att formulera och argumentera för deras kulturpolitik. Lindsköld (2015, s. 9) menar att på grund av den politiska konsensusen har Sverigedemokraterna kunnat styra diskursen om kulturpolitiken. Ifall resterande politiska partier inte tar kulturpolitiken på ett större allvar och faktiskt tänker igenom sina egna mål med politiken är risken att kulturen även fortsatt blir ett föremål för politiska angrepp samt att det kommer fortsätta bli nedprioriterat. På grund av avsaknaden av ett riktigt alternativ till den avpolitiserade kulturpolitiken kan de mer nationalistiska rörelserna fortsätta med att formulera diskursen till sin egen (Mouffe 2008, s. 71, 72; Frennander 2024, s. 50). Kulturpolitiken behöver kort sammanfattat bli politisk igen.

7.3 Komplexiteten i rollen som tjänsteperson

De som hamnar mitt i den ovan beskrivna konflikten om den offentliga kulturen är landets alla kommunala tjänstepersoner inom kultursektorn. Än så länge hade dessa förändringar inte drabbat kommunerna där jag genomförde de flesta intervjuerna för den här studien speciellt hårt. Norrköping och Sölvesborg har därmed fått agera som symboler för den pågående debatten. Vad gäller tjänstepersonrollen har jag i uppsatsen visat att rollen som tjänsteperson är komplex och motsägelsefull. Hen måste hela tiden förhålla sig till en rad olika värden som demokrati-, rättssäkerhet-, ekonomi- och professionsvärden samtidigt som hen navigerar i en politiskt komplex verklighet.

Tjänstepersonen är underordnad den representativa demokratin. Hen ska tjäna landets folkvalda politiker till ens bästa förmåga och ge goda beslutsunderlag till politiska nämnder. En kommunal tjänsteperson är allt oftare högt utbildad medan kommunpolitiker ofta är fritidspolitiker. Trots att tjänstepersonen därmed ofta är mer insatta har politikerna i en

demokrati den yttersta makten att bestämma. Kulturpolitiken har däremot alltid genomförts med armlängds avstånd, något som alla tjänstepersoner var positivt inställda till. Politikerna får gärna vara med och bestämma vad som ska göras men hur det ska göras, det bör lämnas till de sakkunniga, alltså de kommunala tjänstepersonerna, menade de.

Handlingsutrymmet för en tjänsteperson i oroliga tider kan variera. Dramatiska förändringar som de i Norrköping och Sölvesborg har inte drabbat alla landets kommuner, men oro för en liknande utveckling fanns hos mina intervjupersoner. Ifall dessa förändringar drabbar fler kommuner så är det svårt att veta hur man som tjänsteperson ska agera, ska man fortsätta med att göra sitt jobb till sin bästa förmåga eller ska man gå emot strömmen och säga ifrån? Vid väldigt dramatiska förändringar, då den genomförda politiken inte längre stämmer överens med ens *egenetik* kan man som tjänsteperson antingen välja sorti eller lojalitet (Lundquist 1998, s. 132). Antingen så lämnar man sin tjänst eller så stannar man och fortsätter ge ett så bra underlag man kan till den politiskt styrande nämnden. Intervjupersonerna i den här studien resonerar på liknande sätt, en del var av åsikten att man kommer stanna kvar i sin roll medan andra hade valt att lämna tjänsten.

7.4 Reflektion

Mitt mål med den här uppsatsen har varit att belysa förändringar inom den svenska kulturpolitiska debatten och hur detta har påverkat den offentliga kommunala kulturverksamheten. Som student inom den kulturvetenskapliga traditionen har jag analyserat debatten och diskursen utifrån diverse olika kulturvetenskapliga teorier för att synliggöra olika maktstrukturer. Uppsatsen är till för att skapa en större förståelse för kulturpolitiken och dess förändring då det upplevs vara nya förutsättningar för den.

Utifrån mitt resultat har jag visat att det främst är två förändringar i debatten om den svenska kulturpolitiken. Likt det som Frennander (2024, s. 17-22) har identifierat, nämligen att det finns två stycken strömningar i den samtida kulturpolitiska debatten, en borgerlig kulturpolitik och en nationalkonservativ kulturpolitik, två strömningar som även jag har identifierat i den här studien då det finns både en ekonomisk oro som har skapat nya förutsättningar och krav på effektivitet för den offentliga kultursektorn samt en politisk oro där det finns ett ökat hot om politisk detaljstyrning samt att kulturen har blivit ett offer för populistiska argument.

Jag har även redovisat för att den ekonomiska förändringen är mer begriplig och enklare att konkretisera jämfört med den politiska förändringen för tjänstepersonerna i den här studien. I slutändan kan båda dessa förändringar ses som hotbilder för den offentliga kultursektorn.

Förändringarna i den kulturpolitiska debatten är inte nödvändigtvis något negativt. Det kan även ses ur ett positivt perspektiv då det har bidragit till att återigen politisera kulturpolitiken som under lång tid varit avpolitiserad. Detta perspektiv hade även tjänstepersonerna som jag intervjuat. Man kunde se de positiva förändringarna som debatten kan leda till.

Jag har även diskuterat vad dessa förändringar och hotbilder gör med rollen som tjänsteperson. Jag har försökt med att besvara hur man som tjänsteperson kan förhålla sig till den nya verkligheten där svaret är lika komplext som rollen själv.

Avslutningsvis vill jag stanna i att det har gått 15 år sedan den senaste kulturpropositionen. Det kanske ligger bortom horisonten att en ny sådan kommer att formuleras. Ifall Tidöpartierna får en majoritet även i nästa val kanske detta blir en verklighet. Då jag har redovisat för att kulturen är en mycket central del i Sverigedemokraternas ideologi kan det mycket väl ligga i deras vilja att formulera en ny kulturpolitik i framtiden, något som man inte har hunnit göra än eftersom det viktigaste fokuset för Tidöpartierna under den här mandatperioden har varit rättssäkerheten där ett tydligt fokus har varit på ökade resurser för att bekämpa kriminaliteten.

7.5 Framtida forskning

Sammanfattningsvis har det skett ett politiskt skifte, alternativt att vi är mitt inne i det. Den här studien var till för att belysa problemet som den offentliga kultursektorn står inför men det behövs mycket mer forskning som kan analysera vad skiftet kommer att få för konsekvenser. Ifall det dessutom kommer en ny kulturproposition behöver det finnas kunskap kring vad dessa förändringar innebär för kultursektorn och hur man ska förhålla sig till det.

Bilagor

Bakgrund:

Bakgrunden till varför jag vill skriva den här uppsatsen är för att jag upplever att vi lever i en politisk och ekonomisk orolig tid, som påverkar kultursektorn. Håller du med om den beskrivningen?

Ser du några förändringar inom det kulturpolitiska ramverket?

Hur påverkas din position som tjänsteperson av detta?

Kulturens bidrag:

Många pratar nu om hur kultursektorn behöver argumentera för dess nytta till samhället, känner du igen det?

Hur skulle du lyfta fram den kommunala kulturverksamhetens demokratiska funktion?

Ser du några konkreta fördelar med att ha en aktiv kulturverksamhet inom kommunen?

Vilka?

Vad bidrar kultursektorn med i en kommun för olika grupper av invånare?

Ser du några tydliga skillnader i kulturverksamheten jämfört med tidigare år eller decennier?

Hur har förändringar i samhället påverkat er kulturverksamhet över tid?

Finansieringen av kultur:

Hur påverkar eventuella förändringar i kulturfinansiering kommunens kulturverksamhet?

Varför behöver kulturen vara skattefinansierad?

På kommunal nivå, hur skulle Kulturen se ut ifall den ska bära sig själv?

Förändringar i kulturpolitiken:

Har du märkt av några förändringar i den lokala kulturpolitiska diskussionen på senare tid, vilka isåfall?

Hur tror du dessa skulle kunna tänkas att påverka er kulturverksamhet?

Osäkerhet och anpassning

Hur navigerar ni inom den osäkra tiden, särskilt med tanke på eventuella förändringar i kulturpolitiken?

Har ni gjort några anpassningar eller strategiska förändringar för att möta osäkerheten?

Vilka projekt tror du att kommuner satsar på för tillfället?

Vad finns det för risker när kultursektorn måste tänka på att legitimera sin existens?

Utmaningar och möjligheter:

Vilka utmaningar ser du för kommunala kulturverksamheter i dagens samhälle och debatt?

Finns det några möjligheter eller positiva trender som du har identifierat?

Referenslista

Otryckta källor:

Aftonbladet.se (2023, 25 augusti). *Tomas Andersson Wij uppmanar till Norrköpings-bojkott.*

Hämtad 2024-03-04 Från:

<https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/a/dw8B0B/andersson-wij-uppmanar-till-norrkopings-bojkott>

Brantemo, A (2023, 28 augusti). Kulturdebatten i Norrköping - oppositionen: "Raserar allt vi byggt upp". *SVT*. Hämtad 2023-02-23 Från:

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/kulturdebatten-i-norrkoping-oppositionen-raserar-allt-vi-byggt-upp>

Farran-Lee, L (2022, 7 december). Kulturarbetare larmar om politisk styrning. *SVT*. Hämtad

2023-03-12 Från: <https://www.svt.se/kultur/kulturarbetare-larmar-om-politisk-styrning>

goteborgsregionen.se (2024, 7 mars). *Kulturgeneratorn i GR*. Hämtad 2024-03-19 från:

<https://goteborgsregionen.se/projekt/2023-06-01-kulturgeneratorn-i-gr>

Harding, T. (2022). Culture wars? The (re)politicization of Swedish cultural policy. *Cultural Trends*, 31(2), 115-132. <https://doi.org/10.1080/09548963.2021.1971932>

Holgersson, H & Persson, E. (2018, 9 mars). The Lingering Presence of Richard Florida in Gothenburg's Future Vision. *Mediapolis: A Journal of Cities and Culture*. Hämtad

2024-04-18 från:

<https://www.mediapolisjournal.com/2018/03/the-lingering-presence-of-richard-florida-in-gotthenburgs-post-political-future-vision/>

Jarl, S (2023, 23 augusti). Kultureliten är en del av det bortskämda Sverige. *Expressen*.

Hämtad 2024-02-18 Från:

https://www.expressen.se/debatt/kultureliten-ar-en-del-av--det-bortskamda-sverige/?gaa_at=eafs&gaa_n=ARTJ-U-cY3-xrQI3jnbCqJlbwxbOk1-9wGw6HkrJ6pIaNZYt83UdoMpaylms-6c

[y3tA%3D&gaa_ts=66508db2&gaa_sig=jkfKqHRiJwGo4oec1FUwcPrsqOkoU7kjaH1Tih5Bf7jXtupuZcdM9QLDPD-c28Ne14mnM0Dxdo4-a7q6MVZ3Dg%3D%3D](https://www.svt.se/kultur/sd-kulturtalesperson)

Klenell, J (2023, 23 augusti). Högerstyrets kulturslakt i Norrköping blottlägger det verkligt bortskämda Sverige. *Arbetaren*. Hämtad 2023-02-25 Från: <https://arbetet.se/2023/08/23/med-hogerstyrets-kulturslakt-i-norrkoping-forsvinner-k-ordet-helt/>

Kristensson, ML (2023, 24 augusti). Det här är bakgrunden till den infekterade kulturdebatten i Norrköping. *Sveriges Radio* Hämtad 2024-02-19 Från <https://sverigesradio.se/artikel/det-har-ar-bakgrunden-till-den-infekterade-kulturdebatten-i-norrkoping>

Kulturkalkylen.se (odat). *Kulturkalkylen*. Hämtad 2024-03-19 från: <https://kulturkalkylen.se/>

Laurell, A & Björling, S (2023, 24 augusti). Många kritiska när Norrköping omdanar kulturpolitiken. Hämtad 2024-02-15 från <https://www.dn.se/kultur/manga-kritiska-nar-norrkoping-omdanar-kulturpolitiken/>

Lenninger, S (2020, 14 januari). Sofia Lenninger: Därför blev jag omöjlig i SD:s Sölvesborg. *Dagens Nyheter*. Hämtad 2024-04-10 Från: <https://www.dn.se/kultur-noje/sofia-lenninger-darfor-blev-jag-omojlig-i-sds-solvesborg/>

Lesseur, M & Ahlström, K (2022, 8 september). Så vill partierna ändra kulturpolitiken. *Dagens Nyheter*. Hämtad 2024-03-15 Från <https://www.dn.se/kultur/sa-vill-partierna-forandra-kulturpolitiken/>

Lindsköld, L. (2015). Contradicting Cultural Policy: A comparative study of the cultural policy of the Scandinavian radical right. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 18(1), 8-26. <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2015-01-02>

Lindstedt, M (2023, 17 februari). SD vill omdefiniera armlängds avstånd: Politiker ska kunna stoppa kultur. *SVT*. Hämtad 2024-03-14 Från <https://www.svt.se/kultur/sd-kulturtalesperson>

Sundell, J (2024, 19 januari). Kulturkris i kommunerna: Fler än hälften skär ner 2024. *SVT*.

Hämtad 2024-03-19 Från

<https://www.svt.se/kultur/kulturkris-i-kommunerna-fler-an-halften-skar-ner-2024>

Sverigedemokraterna (2022) *Kommunpolitiskt inriktningsprogram Sverigedemokraterna*

2022. Hämtad 2024-04-25 Från:

<https://sd.se/wp-content/uploads/2022/07/kommunpolitiskt-inriktningsprogram-2022.pdf>

Sveriges Kommuner och Regioner (2023, 9 maj) Vanliga frågor och svar om kulturpolitik.

Hämtad 2024-03-01 Från:

<https://skr.se/skr/skolakulturfritid/kulturfritid/fortroendevaldinomkulturomradet/fragorochsva-romkulturpolitik.68810.html>

Tersmeden, C (2022, 23 september). Historisk dag när Norrköping fick maktskifte. *SVT*.

Hämtad 2024-02-15. Från

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/ost/historisk-dag-nar-norrkoping-fick-maktskifte>

Tid för kultur (Prop. 2009/10:3). Kulturdepartementet. Hämtat 2024-02-20 från:

<https://www.regeringen.se/contentassets/5afd813ffae94dae91e9db0f8725c3b6/tid-for-kultur-p-rop.-2009103>

Tryckta källor:

Back, L (2007). *The art of Listening*. Oxford: Berg

Brown, W (2019). *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West*. New York: Columbia University Press.

Brown, W (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: ZONE BOOKS.

Chartrand, H & McCaughey, C. (1989) *The Arm's Length Principle and the Arts: An International Perspective - Past, Present and Future*. I M.C. Cummings Jr, M. Davidson

Schuster (Red.), *Who's to Pay? for the Arts: The International Search for Models of Support*. New York: American Council for the Arts.

Couldry, N (2000). *Inside Culture: Re-Imagining the Method of Cultural Studies*. London: Sage Publications, Ltd.

Florida, R (2006). *Den Kreativa Klassens Framväxt*. Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB.

Frennander, A. (2024) Kulturpolitik och kulturpolitik: ett ords förvandlingar i tiden. I E. Erlanson, J. Helgason, P. Henning, L. Lindsköld (Red.), *Litteratur, konst och politik i välfärdsstatens Sverige*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademin.

Fägerborg, E. (2011). Intervjuer. I L. Kajser, M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (s. 85-112). Lund: Studentlitteratur AB.

Hall, Stuart & Jefferson, Tony (1993/1975) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Routledge.

Horkheimer, M & Adorno, T (1947/2012). *Upplysningens dialektik*. Göteborg: Diadalos.

Hoskyns, T (2014). *The Empty Place: Democracy and Public Space*. London: Routledge.

Johansson, V. (2018). Meritokratisering i praktiken. I Johansson, V m.fl (Red.), *Den kommunala statliga ämbetsmannen*.

Johansson, V m.fl. (2018). Demokratins tjänare. I Johansson, V m.fl (Red.), *Den kommunala statliga ämbetsmannen*.

Jonsson, S (2022). *Den otyglade skönheten 5 saker konsten vet om demokratin*. Stockholm: Nordstedts.

Karlsson, D. (2010). *En kulturutredning: pengar, konst och politik*. Karlshamn: Carlshamn tryck och media.

Laclau, E & Mouffe, C (2008). *Hegemonin Och den socialistiska strategin*. Keuru: Otavas Tryckeri AB.

Löfgren, M (2021). *Kulturstrider och statskonst. Historiska perspektiv och kulturpolitiska utmaningar*. Falun: Bokförlaget Diadlos AB.

Montin, S. (2018). Från byråkrati till nätverk: olika berättelser om styrning. I Johansson, V m.fl (Red.), *Den kommunala statliga ämbetsmannen*.

Mouffe, C (2013/2016). *Agonistik: Texter om att tänka världen politiskt*. Stockholm: Bokförlaget Atlas

Mouffe, C (2008). *Om det politiska*. Kungälv: Tankekraft Förlag.

Pripp, O. (2011). Reflektion och etik. I L. Kajser, M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (s. 65-84). Lund: Studentlitteratur AB.

Rennstam, J & Wästerfors, D (2015). *Från stoff till studie Om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur AB.